

STRAFRECHT EN
RECHTSPERSOON

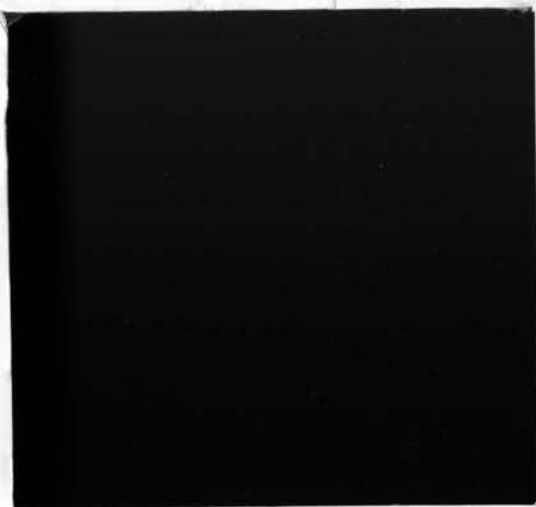
MR. J.M. REIJNTJES

Wordt niet uitgeleend!

340.2
(72).88)
REIJ
2

AMU

Bibliotheek UNA

1000 046 215X

prima in-spectu-veer tobu-veer

nr 38296

STRAFRECHT EN
RECHTSPERSOON

MR. J.M. REIJNTJES

Wordt niet uitgeleend!

340.2
(729.00)
Reij
2

1990-739 A.K.

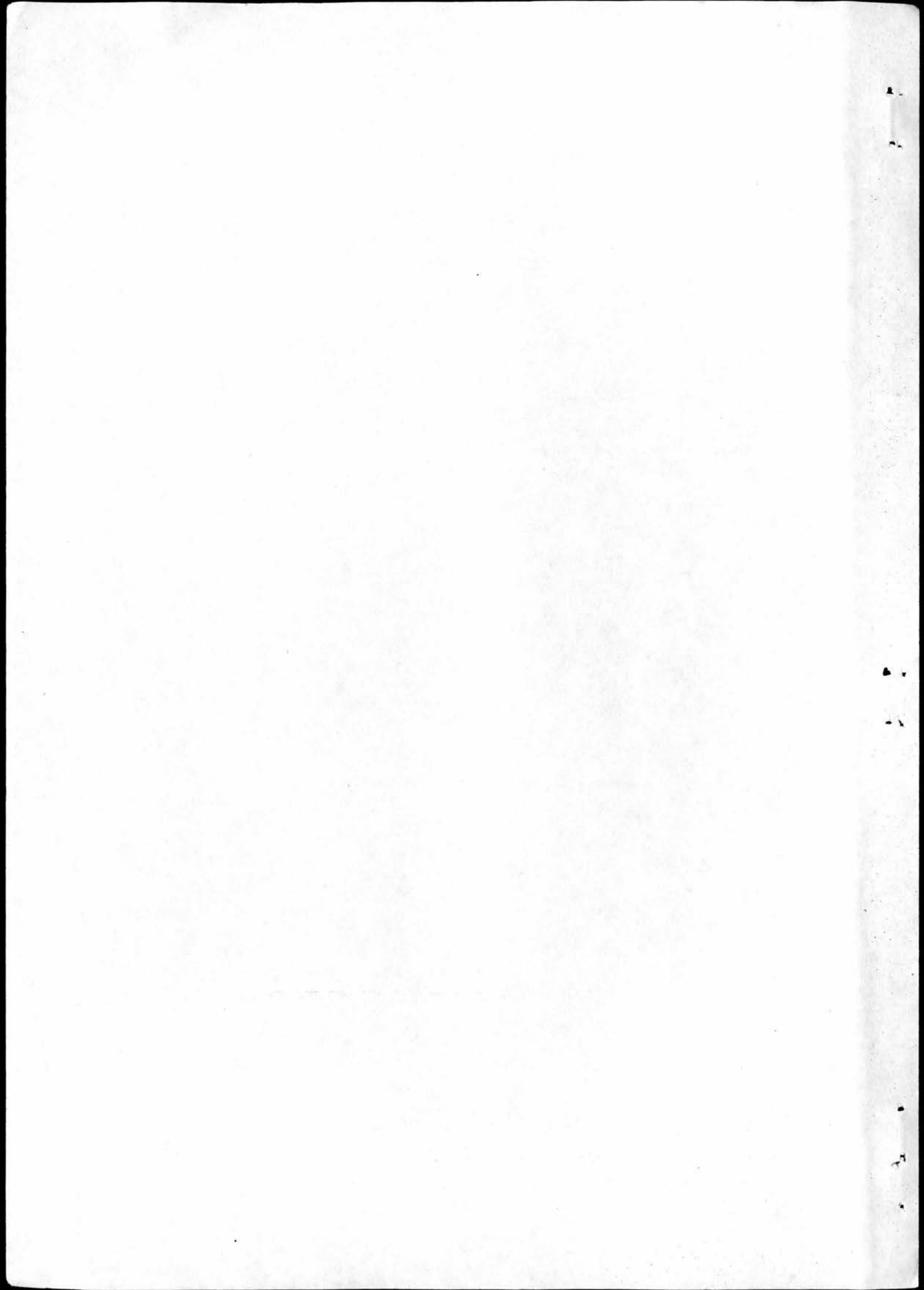
UNA-CAHIER No. 2, FEBRUARI 1985
TWEDE EDITIE.

AA00007783/0001

Wordt niet uitgeleend!

INHOUDSOPGAVE

	pagina:
Ter inleiding	3
Uitbreiding van daderschap	9
Opnieuw de rechtspersoon	13
Intermezzo: artikel 51 Sr.	16
Nogmaals: de rechtspersoon	21
De lagere wetgever	25
De situatie op de Antillen	26
Wanneer is de rechtspersoon strafbaar?	27
Opdracht en leiding	31
Telastelegging en kwalifikatie	36
Civielrechtelijk toezicht	38
Literatuur	41
Stellingen	44
Bijlagen	51

TER INLEIDING

1. Strafrecht en burgerlijk recht zijn beide gericht op hetzelfde doel: het in stand houden van een ordelijke samenleving door handhaving van de daarin geldende "spelregels", hier aan te duiden als "primaire regels".

In plaats van de term "primaire regels" (die is ontleend aan H.L.A. Hart, "The concept of law", Clarendon Press, Oxford 1961) gebruikt men vaak de uitdrukkingen "normen" (W.P.J. Pompe, "Handboek van het Nederlandse strafrecht", 5e dr., Tjeenk Willink, Zwolle 1959, p. 2/5) of "materiele normen" (Ch.J. Enschedé, in "Beginselen van Strafrecht", 4e dr., bewerkt door A. Heijder en C.F. Rüter, Kluwer, Deventer 1981, p. 14).

Ook zelf bevatten strafrecht en burgerlijk recht regels: "secundaire" of handhavingsregels. Beide zijn stelsels van secundaire regels, opgesteld ter handhaving van "de" in de gemeenschap geldende primaire regels (en wel in het bijzonder die primaire regels, welke door het betreffende rechtsgebied worden bestreken, met talrijke overlappingsen). Veel van die primaire regels zouden ook bestaan zonder dat de wet er naar verwees, maar talrijke andere komen pas tot leven doordat de wetgever hun handhaving aankondigt (men spreekt van rechts- resp. wetsdelicten). Straf- en civiel recht zijn dus méér dan alleen verzamelingen handhavingsregels. Van sommige regels geven zij slechts aan, dat zij straf- resp. civielrechtelijk zullen kunnen worden gehandhaafd, van andere bepalen zij echter bovendien de inhoud.

In feite is het nog ingewikkelder: vaak geeft de wet door haar formulering van te handhaven primaire regels daaraan nader inhoud, ook indien die regels in hun kern niet uit de wet voortvloeien.

Het is daarom onjuist te beweren, zoals Enschedé doet (*), dat het strafrecht zich louter tot de rechter richt

(*) o.c. p. 22.

en het civiele recht tot de burger . Straf- en civielrecht "richten" zich in beginsel niet tot bepaalde personen of groepen binnen de samenleving; zij hebben daar geen "adressaat" (*). Maar uit het wezen van het strafrecht, zoals we dat zoëven weergaven, volgt wel dat het doelgericht is. We willen er iets mee bereiken. De opvattingen van de klassieke school ("het recht is een goed op zich; het moet zijn loop hebben, al vergaat morgen de wereld") liggen ver achter ons. Wanneer we toch een "doelgroep" willen aanwijzen, kunnen we preciseren: straf- en civielrecht richten zich in beginsel tot ieder, die in staat is om een primaire regel te schenden en voor beïnvloeding vatbaar is. Dat wil zeggen: tot iedere mens, of beter: tot de gehele samenleving. Elke nadere afgrenzing van de doelgroep draagt een niet-principieel, dus opportunistisch karakter (wat haar vanzelfsprekend niet ongeoorloofd maakt).

2. Strafrecht en burgerlijk recht werken beide met rechten EN plichten: het een als keerzijde van het ander. Het strafrecht legt daarbij vooral de nadruk op de nakoming van plichten (**) en is, daarmee samenhangend, sterk door de overheid gemonopoliseerd, terwijl het burgerlijke recht meer (maar bepaald niet uitsluitend) het accent legt op de uitoefening van bevoegdheden. Hiervan uitgaande heeft men -- nogmaals: op een louter opportunistische grondslag -- beider doelgroepen nader bepaald. In het civiele recht wordt daartoe gewoonlijk het begrip "rechtssubject" gebruikt. "Persoon heet .. ieder die rechtsbevoegdheid bezit. Rechtsbevoegdheid is de bekwaamheid om drager (subject) van rechten te zijn" (***).

(*) zie voor een uitvoerige bestrijding van Enschedé: J.M. van Bemmelen, "Tot wie richt zich de wet?", TvS 1970 p. 185.

(**) behalve in het procesrecht.

(***) L.J. van Apeldoorn in "Inleiding tot de studie van het Nederlandse recht", 17e dr., bewerkt door J.C.M. Leyten, Tjeenk Willink, Zwolle 1972, p. 154.

Deze koppeling tussen "persoon" en "bevoegdheid" leidt tot exclusiviteit: zij geeft de mogelijkheid, hele groepen mensen buiten de "civiele doelgroep" te sluiten. Men heeft vervolgens deze mogelijkheid benut, bijvoorbeeld met betrekking tot vrouwen en slaven.

Het strafrecht daarentegen zal er juist toe neigen, haar doelgroep zo ver mogelijk uit te breiden. In het verleden werd het zelfs op dieren toegepast.

Ik citeer D. Hazewinkel-Suringa ("Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht", 5e dr., bewerkt door J. Rummelink, Tjeenk Willink, Groningen 1971, p. 65 noot 4): "Exodus XXI: 28 schrijft het stenigen voor van de os, die een mens zodanig gestoten heeft dat de dood intreedt. In de middeleeuwen kwam het herhaaldelijk voor, dat varkens, honden, stieren door de gerechten werden gevonnist. .. Het laatste (in Nederland) in Zwolle in 1664 gehouden dierenproces betreft een stier, die niet volgens de Mozaïsche wet werd gestenigd, doch levend begraven". Zie verder B.J. Stokvis, "Bijdrage tot de kennis van het wereldlijke dierenproces in de Noordelijke Nederlanden", TvS 1931 p. 399, en de literatuur, vermeld in G.A. van Hamel, "Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht", 2e dr., Bohn/Belinfante, Haarlem/den Haag 1907, p. 186.

Hantering van vorenvermelde criteria: mogelijkheid om primaire regels te schenden, en vatbaarheid voor beïnvloeding, leidt echter -- begrijpelijkerwijs -- tot uitsluiting van deze groep.

Waar het nu om gaat: het strafrecht heeft zich altijd mede gericht tot anderen dan civiele rechtssubjecten. Het gebruik van die term in het strafrecht is daarom verwerpelijk, het leidt tot verwarring en misvattingen. We zullen daar onder 3 een voorbeeld van ontmoeten.

De Utrechtse hoogleraar D. Simons werkte met het begrip "subject van de strafbare handeling" ("Leerboek van het Nederlandsche strafrecht", I, 3e dr., Noordhoff, Groningen 1917, p. 152). Hij betoogde, dat krankzinnigen niet als dergelijke subjecten kunnen worden aangemerkt. De krachtens art. 37 Sr./

39 Nasr. in een gesticht geplaatste zal daar vreemd van opkijken. Ook G.A. van Hamel (l.c.) en D. Hazewinkel-Suringa ("Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht", Tjeenk Willink, Haarlem 1953, p. 50) gebruiken de term, doch bij hen betekent zij niets anders dan "dader".

Het strafrecht heeft zich soms zelfs in het bijzonder gericht tot anderen dan civiele rechtssubjecten; zie bv. de slavenreglementen van de Kolonie Curaçao. Naast slaven werden vanouds vrouwen, en ook KOLLEKTIVITEITEN (steden, gilden, groepen mensen in lossen verband), aan de werking van de strafwet onderworpen. Tot die kollektiviteiten zullen we ons verder beperken. Zij werden in het verleden herhaaldelijk bestraft, zonder dat dit bijzondere problemen opriep. Soms opperden theoretici bezwaren, maar op de praktijk blijkt dat nauwelijks invloed te hebben gehad.

3. Bestrafing van een rechtspersoon is in wezen niets anders dan kollektieve bestrafing van wie daarin deel hebben. Het is daarom opmerkelijk, dat juist de strafbaarheid van die rechtspersonen aanleiding heeft gegeven tot grote meningsverschillen. Hoe kwam dat? Ik laat de Amsterdamse hoogleraar in het burgerlijke recht A. Pitlo aan het woord (x):

"Diep in de mens geworteld, als gevolg van zijn egocentriciteit, ligt de vergissing, dat de mens het rechtssubject bij uitstek is, dat hij, en hij alleen, van nature drager van rechten en plichten kan zijn en moet zijn. Dit is de verklaring van het feit, dat de juristen sinds eeuwen theorieën hebben opgebouwd teneinde het verschijnsel der rechtspersoonlijkheid te verklaren. Want eigenlijk bevreedt het hen, dat de mens niet het enige rechtssubject is en daarom zoeken zij naar een uitleg voor dit fenomeen".

Dit is er de oorzaak van, dat men in later dagen strafbaarheid van rechtspersonen (en, in het kielzog daarvan, ook van andere kollektiviteiten) is gaan afwijzen. Men kwam tot de op-

(x) In "Het systeem van het Nederlandse privaatrecht", 7e dr., bewerkt door P.H.M. Gerver, Gouda Quint, Arnhem 1978, p. 122/123.

vatting "dat de rechtspersoon dus eigenlijk geen persoon is, dat het recht dus bij wege van fictie aan een lichaam buiten de mens rechtssubjectiviteit vermag toe te kennen": de fictie-theorie. De rechtspersoon, zo zei men, is louter een gedachten-spinsel, zonder eigen willen of weten : werkelijke opzet en schuld kan hij daarom niet hebben, en voor het fin-geren van opzet en schuld voelen wij niet. En waar een rechts-persoon geen opzet en schuld kan hebben, geldt dat nog sterker voor de kollektiviteit zonder rechtspersoonlijkheid. Deze opvatting sloot goed aan op de in het strafrecht toe-tertijd algemeen gevolgde, eenzijdig fysieke interpretatie van het begrip "handeling".

F. von Liszt: "Ohne willkürliche Körperbewegung ist Handlung, mithin Verbrechen undenkbar. Willkürliche Körperbewegung .. ist die durch Vorstellungen bewirkte, durch die Innervierung der Bewegungsnerven erfolgende, Anspannung (Kontraktion) der Muskeln" ("Lehrbuch des deutschen Strafrechts", geciteerd uit de 5e dr., Berlijn 1892, p. 128).

G.A. van Hamel: "De strafbare handeling is .. vóór alles DAAD, door de werking der bewegingszenuwen veroorzaakte spierbeweging", in het leven geroepen door de wil, "een bijzondere denkvorm, waarin "de geest" zich doeleinden kiest, zich daarop richt en daden in die richting in 't leven roept" ("Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht", geciteerd uit de 2e dr., Haarlem/den Haag 1907, p. 217 en 218).

Zo kon het gebeuren, dat -- vooral onder invloed van de duitse geleerden F.K. von Savigny ("System des heutigen Römischen Rechts", 1840; een civilist) en A. von Feuerbach (1775 - 1833; een beoefenaar van het strafrecht) -- de aan de Romeinen toegeschreven, maar stellig niet van hen af-komstige, regel "universitas delinquere non potest" in betrekkelijk korte tijd algemeen werd aanvaard. Ook in Nederland was dat het geval. In het civiele recht werd de fictiethorie vooral verdedigd door C.W. Opzoomer ("Het burgerlijk wetboek verklaard", 1874/1887). In het strafrecht was het "universitas delinquere non potest" in het laatste kwart van de vorige eeuw zelfs zo zeer gemeen goed, dat de wetgever van 1881/1886, zonder dat dit bijzondere

reakties te weeg bracht, kon stellen: "Een strafbaar feit kan alléén worden gepleegd door den natuurlijken persoon. De fictie der regtspersoon geldt niet op het gebied van het strafregt. Alzoo, waar de strafwet wordt overtreden door het besluit eener vereniging, hetzij dan regtspersoon of niet volgens de begrippen van het privaats regt, treft de strafbepaling slechts hen wier persoonlijke medewerking tot het besluit of de daaraan gegeven uitvoering bewijsbaar is" (*).

Deze opvatting vond haar weerslag niet alleen in de uitleg van de wet, maar ook in de wet zelf. Strafbepalingen begonnen gewoonlijk met "hij, die ..." -- maar dat is nog niet significant; tenslotte wordt dat "hij" geacht zich ook te richten tot (potentiële) vrouwelijke daders, dus waarom niet tot rechtspersonen? Opvallender is het sanctiepakket: op vele delicten stond alleen een vrijheidsstraf. Wanneer men de activiteiten van rechtspersonen wilde bestrijden, richtte de strafbepaling zich altijd tegen wat de "bestuurder of commissaris" in dat kader ZELF verrichtte (zie artt. 342, 343, 347 en 442 Sr./355, 356, 360 en 462 NASr.: bankbreuk; verder bv. art. 455 bis/455 quater NASr. en art. 21 Verordening dd 13.02.1920 "tot regeling der coöperatieve verenigingen", PB 1920, 9). Vanzelfsprekend ontbrak ook de processuele mogelijkheid om rechtspersonen te vervolgen: het wetboek van strafvordering voorzag daar niet in.

(*) memorie van toelichting, geciteerd naar H.J. Smidt, "Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht", I, Haarlem 1881, p. 420.

UITBREIDING VAN DADERSCHAP

4. Zoals gezegd, tegenwoordig wordt niet meer bestreden dat het strafrecht zich alleen op zinvolle wijze kan richten tegen door MENSEN aangericht "kwaad". Aan de bron van strafrechtelijk relevant kwaad staat altijd een menselijke handeling (waaronder hier gemakshalve ook wordt begrepen: nalaten). Ter wille van de rechtszekerheid en de controleerbaarheid van het optreden der rechtshandhavers richt de strafwet zich echter niet tegen wat ACHTERAF als "kwaad" wordt ervaren, maar beperkt het haar werking tot bepaalde, door middel van "delictsomschrijvingen" nauwkeurig aangewezen, handelingen. In beginsel wordt alleen hij (of zij), die door EIGEN handelen binnen de termen van een delictsomschrijving valt, geraakt. Maar is hij ook werkelijk de verwekker van het bestreden kwaad?

De wetgever zag in, dat het antwoord vaak ontkennend luidt. Daarom breidde hij het bereik van de wet uit. Niet alleen degene, die daadwerkelijk de delictsomschrijving vervult, of daarbij behulpzaam is ("pleger, "medepleger", of "medeplichtige") is strafbaar, maar ook de "doen pleger" (hij, die een derde, als het ware een willoos werktuig in zijn handen, het delict laat plegen) en de "uitlokker".

NASr.-1869 kende, in het voetspoor van de code Pénal, alleen "daders" en "medepligtigen". Pas het nieuwe nederlandse wetboek van strafrecht van 1886 stelde uitdrukkelijk ook de doen pleger en de uitlokker strafbaar. De Antillen volgden dit voorbeeld in 1918.

Een andere uitbreiding van de strafbaarheid betreft de "onvoltooide delicten": de wetgever heeft de rechtshandhavers de mogelijkheid gegeven om ook op te treden in een aantal gevallen, waarin (nog) geen kwaad is geschied, het "gronddelict" (nog) niet is uitgevoerd. Soms eist hij slechts een of meer uitvoeringshandelingen ("poging", "aan-slag"), een enkele keer, wanneer meerdere personen een plan beramen, is zelfs wilsovereenstemming voldoende ("samenspanning"). Zie nader J.M. Reijntjes, "Samenspanning", DD 1977 p. 418 en N. Keijzer, "Strafbaarheid van voorbereidingshandelingen", Monografieën Strafrecht no. 1, Gouda Quint, Arnhem 1983.

Spoedig bleek ook de strafbaarstelling van de doen pleger niet voldoende.

-- een pastoor wordt vervolgd, omdat hij onderwijs heeft doen geven in afgekeurde schoollokalen. HR: de betrokken onderwijzeressen waren op de hoogte van de afkeuring en daarom geen willoos werktuig; de pastoor is daarom geen "doen pleger" (HR 27.06.1898, W. 7146; "pastoorsarrest").

5. Men zocht een oplossing door het fysieke handelingsbegrip te relativieren tot wat kan worden aangeduid als een maatschappelijk handelingsbegrip. Eerste verschijningsvorm was, in het begin van deze eeuw, de funktionele interpretatie van delictsommschrijvingen. Vanuit de rechtspraak werd gesteld: niet (alleen) de winkelbediende "verkoopt" en "levert af", maar (ook) diens chef, de winkelier en mogelijk nog anderen. De Hoge Raad ging mee.

-- de knecht van een boterhandelaar levert in opdracht van zijn baas margarine af, die niet op alle verpakkingen is voorzien van de wettelijk vereiste aanduiding "margarine" (ter onderscheiding van "echte boter"). De rechter stelt vast, dat de handelaar opdrachtgever was, en kwalificeert diens handelen als het strafbaar gestelde "leveren" (door middel van een tussenpersoon). De Hoge Raad keurt dit goed. (HR 25.01.1909, W. 8809; "boterknecht").

Soms maakte de delictsommschrijving dit gemakkelijk:

-- de wet vereiste een vergunning om in een bepaalde kreek zand te mogen graven. Een zandschipper liet er door zes knechten zand graven zonder dat hij of de knechten daartoe vergunning bezaten. De knechten werden vervolgd, maar natuurlijk was het nooit de bedoeling van de wetgever dat ZIJ zich van vergunning zouden voorzien. HR: de knechten waren "slechts .. niet aansprakelijke tussenpersonen", het was de schipper die (door hun tussenkomst) zand groef (HR 07.04.1913, W. 9491; "zandschipper").

Zo ontstond het "functionele daderschap" (*); er wordt ook wel gesproken van "functionele delicten". We komen

(*) term, voor het eerst gebruikt door de groninger hoogleraar B.V.A. Röling.

het tegen bij activiteiten als "verkopen", "afleveren", "glas plaatsen", "toekennen van lonen", "aanvaarden van prijzen", "tot reclame bezigen", "vervoeren", "telen" -- maar steeds binnen de context van bepaalde delictomschrijvingen (*). Het voornaamste verspreidingsgebied is het economische strafrecht, maar ook daarbuiten is de konstruktie goed bruikbaar.

- zekere vd H laat een goed verzekerde auto met dumpgoederen in het water rijden en doet melding van de daardoor ontstane schade aan zijn assurantie-makelaar-tussenpersoon, die de schade doorgeeft aan de verzekeraar, een firma Roelofs. Vraag: is sprake van plegen, of doen plegen van oplichting? Probleem: de tussenpersoon "beweegt" de verzekeraar niet en vervult dus niet, zoals voor doen plegen nodig is, de gehele delictomschrijving. HR: "bewegen tot afgifte (kan) ook geschieden door een middel, aangewend niet rechtstreeks tegenover het slachtoffer doch tegenover een tussenpersoon, mits slechts .. de opzet om van het slachtoffer de afgifte te verkrijgen en het oorzakelijke verband tussen het middel en de afgifte vast staan, daar dan immers degene die de afgifte doet, daartoe is bewogen door degene die het middel heeft aangewend"; dus: plegen. (HR 18.06.1968, NJ 69, 70 m.n. Enschedé; "assurateur Roelofs").
- zie reeds HR 13.03.1933, NJ p. 1385 m.n. W.P. ("Atlanta", over een drukpersdelict).

De konstruktie van het funktionele daderschap komt tot stand door handelingen van een of meer (tussen) personen toe te rekenen aan de funktionele dader. In het zogenaamde "ijzerdraadarrest" heeft de Hoge Raad vastgelegd, hoe ver dat mag gaan.

- V., directeur van een exportbedrijf (geen rechtspersoon) staat terecht omdat hij

(*) de betreffende jurisprudentie is te vinden in D. Hazewinkel-Suringa, "Inleiding tot de studie van het nederlandse strafrecht", 8e dr., bewerkt door J. Rammelink, Alphen 1981, p. 76 v.; zie ook p. 334.

1. middels de export-manager, tevens chef-inkoper, opzettelijk in strijd met de waarheid op een formulier heeft vermeld, dat een hoeveelheid ijzerdraad in Nederland was vervaardigd (in werkelijkheid kwam het uit België);
2. vervolgens dat ijzerdraad, in strijd met de deviezenbepalingen, heeft uitgevoerd naar Finland. Hij wordt door Rechtbank en Hof veroordeeld. In cassatie vecht hij die veroordeling aan. De Hoge Raad oordeelt: de handelingen van de export-manager zijn slechts dan aan te merken als handelingen van directeur V., indien deze "erover vermocht te beschikken, of die handelingen al dan niet plaatsvonden, en deze behoorden tot de zodanige, welke plaatsvinden blijkens den loop van zaken door (hem) werd aanvaard of placht te worden aanvaard" (HR 23.02.1954, NJ 378 m.n. B.V.A.R., S.E.W. p. 85 m.n. A. Mulder) (*)

Funktioneel daderschap is gebonden aan de interpretatie van termen (werkwoordsvormen) binnen de kontekst van bepaalde wettelijke voorschriften. Maar indien eenmaal is vastgesteld dat "verkopen" in de zin van artikel x van verordening y funktioneel KAN worden geïnterpreteerd, wil dat nog niet zeggen dat dat ook altijd MOET. De winkelbediende, die zonder dat zijn baas daarop invloed kon uitoefenen, in strijd met de wet "verkoopt", blijft persoonlijk aansprakelijk. Onder omstandigheden zullen zelfs beiden, chef en bediende, kunnen worden vervolgd en veroordeeld, bijvoorbeeld in het geval dat de bediende, zonder order van zijn baas, in strijd met de wet verkoopt, en de laatste dit willens en wetens toelaat. Overigens zal ook in deze gevallen de voorkeur van de officier van justitie uitgaan naar vervolging van de chef -- maar dat is een kwestie van beleid.

(*) terecht door J.M. van Bemmelen ("Aansprakelijkheid voor Economische Delicten", NJB 1954 p. 689) in bescherming genomen tegen de kritiek van annotator Röling.

OPNIEUW DE RECHTSPERSOON.

6. Funktioneel daderschap is geboren uit dezelfde wens, als later zou leiden tot strafbaarheid van rechtspersonen; maar het is bovendien voor ons onderwerp van groot belang omdat juist rechtspersonen, in de woorden van J. Remmelink, "typische functionele delinquenten" zijn (*). Vaak kan hun strafbaarheid immers slechts worden gekonstrueerd door aan hen handelingen van tussenpersonen (m.n. personeelsleden) toe te rekenen.

Rechtspersonen leveren bovendien bij de opsporing en vervolging bijzondere moeilijkheden op, omdat zij de activiteit van de werkelijk handelende persoon versluieren. Soms heeft deze versluiting een feitelijk karakter (er valt eenvoudig niet vast te stellen wie de werkelijk handelende persoon was, of er zijn zovele betrokkenen, dat hun daderschap door verregaande fragmentering onherkenbaar is geworden). Zij kan ook van juridische aard zijn, met name wanneer de wet voor het daderschap een kwaliteit vereist (die van ondernemer, eigenaar enz.) welke dikwijls uitsluitend de rechtspersoon bezit.

Hierin ligt de oorzaak dat, net zo min als het fysieke handelingsbegrip, de regel "universitas delinquere non potest" voldeed aan de eisen van de praktijk. In het fiskale strafrecht heeft men haar zelfs helemaal niet toegepast -- daar bleef de rechtspersoon door de jaren heen steeds strafbaar. Andere bijzondere wetten kozen de weg van de zorgplicht: bestuurders van rechtspersonen (en ook wel van andere collectiva) werden verplicht er voor te zorgen, dat in het kader van de door of vanwege de collectiviteit ontwikkelde activiteiten geen vergrijpen werden gepleegd. Een enkele keer treffen we zelfs een kale aansprakelijk stelling aan. De bestuurder wordt strafbaar gesteld voor alles, wat onder zijn beheer mis gaat. In feite is ook dit een (impliciete) zorgplicht (zie bv. art. 476 Sr./500 NASr.). En soms werd daderschap van bestuurders enz. regelrecht gefingeerd: "indien de eigenaar van (bv. een auto) een rechtspersoon is, worden in de gevallen, waarin straf wordt bedreigd tegen eigenaren van (bv. auto's), de leden van het bestuur als eigenaren aangemerkt".

(*) o.c., 8e dr., p. 77.

7. Terug naar Pitlo. Hij betoogt (*): "In de vorige eeuw breekt het .. inzicht door, dat het recht bepaalt wie drager van recht kan zijn en dat dus een rechtssubject buiten de mens voor het recht niet minder reëel is dan de mens zelf. Beide zijn zij drager van rechten en plichten enkel en alleen doordat het recht dit bepaalt. De rechtspersoon, zo redeneerde men toen in reactie op de fictietheorie, is precies als de mens een drager van rechten en plichten, in die hoedanigheid staat hij volkomen gelijk met de mens. Zoals de mens handelt door zijn organen, zo handelt de rechtspersoon door zijn organen. De mens heeft een hoofd en handen; bestuur en directie, commissarissen en ledenvergaderingen zijn het hoofd en de handen van de rechtspersoon". Deze leer noemt men de orgaantheorie; zij wordt gewoonlijk verbonden met de duitse civilist O. von Gierke ("Das deutsche Genossenschaftsrecht"; n.b.: reeds in 1880). Deze opvatting wil, dat de rechtspersoon "anders, maar niet minder werkelijk" is dan de natuurlijke persoon. "Niet alleen IS hier werkelijk een persoon, deze heeft ook een werkelijke wil, zijn wil wordt gevormd door zijn organen (bestuur, leden); wat deze besluiten, wil de rechtspersoon" (**). Leidde dit de strafwetgever tot de konklusie: dan kan de rechtspersoon ook strafbare feiten plegen? Zeker is, dat hij al spoedig na 1900 in tal van bijzondere wetten en verordeningen de mogelijkheid, dat rechtspersonen strafbare feiten begaan, aannam (***) -- en ook, dat de rechter

(*) o.c. p. 123.

(**) P. Scholten, in Asser/Scholten/van der Grinten, "Vertegenwoordiging en rechtspersoon. De rechtspersoon", 4e dr., 1976, p. 1 resp. 2.

(***) volgens H.J.A. Nolte ("Het strafrecht in de bijzondere wetten", diss. Utrecht, Dekker en vd Vegt, Utrecht/Nijmegen 1948, p. 229) gebeurde dat in Nederland voor het eerst in 1902 (Beroepswet 1902, art. 134 lid 2 en 137 lid 2); maar kennelijk vlamde de discussie al eerder zo hoog op, dat A.J. van der Houven van Oordt, die in 1895 in Utrecht op stellingen promoveerde tot doctor in de rechtsgeleerdheid, zich geroepen voelde nadrukkelijk te poneren: "Een rechtspersoon kan nimmer subject zijn eener strafbare handeling". Het van 1926 daterende art. 7 bis van de Loterijverordening 1909 is vermoedelijk het eerste antilliaanse voorschrift, waarin de mogelijkheid dat rechtspersonen strafbare feiten plegen wordt erkend.

zich bij het beantwoorden van de vraag: wanneer begaat een rechtspersoon een strafbaar feit?, weldra bediende van de orgaantheorie.

Voor rechtstreeks strafbaar stellen van rechtspersonen schrok men eerst nog terug. De strafbedreiging bleef zich richten tot de bestuurders. Gewoonlijk bediende men zich van de volgende konstruktie: "Indien een feit, bij deze wet strafbaar gesteld, is gepleegd door een rechtspersoon, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de leden van het bestuur". Eigenlijk behelst ook dit een fiktie: het daderschap van de rechtspersoon wordt toegeschreven aan anderen, en wel aan degenen die vermoedelijk de verwekkers van het te bestrijden kwaad waren. Ter onderscheiding van "werkelijk" daderschap zal ik spreken van "plaatsvervangend daderschap".

"De rechtsgrond van deze aansprakelijkstelling was eigenlijk het feit, dat men zitting had genomen in het bestuur. Dat impliceerde de verplichting mee te werken tot hetgeen een behoorlijk bestuur moet doen enz. Men zou er een prille of primitieve vorm van deelneming in kunnen zien" (D. Hazewinkel-Suringa, "Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht", 5e dr., bewerkt door J. Rammelink, Tjeenk Willink, Groningen 1971, p. 69).

Een poging om de strafrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders voor vergrijpen van de rechtspersoon tot beginsel te verheffen, werd door de Hoge Raad dan ook geblokkeerd met de vaststelling dat deze aansprakelijkheid alleen kan voortvloeien uit "een uitdrukkelijke wetsbepaling" (x); hij wilde geen jurisprudentiele aanvulling van het Algemeen Deel.

(x) bv. HR 21.02.1938, NJ 820 m.n. W.P. ("wilde bussen")

INTERMEZZO: ARTIKEL 51 Sr.

8. Een wat vreemde rol in dit geheel speelde artikel 51 Sr., dat luidde: "In de gevallen waarin wegens overtreding straf wordt bepaald tegen bestuurders, leden van eenig bestuur of commissarissen, wordt geene straf uitgesproken tegen den bestuurder of commissaris van wien blijkt dat de overtreding buiten zijn toedoen is gepleegd".
- Uit de memorie van toelichting (*) blijkt, dat men enerzijds niemand strafrechtelijk aansprakelijk wilde stellen voor iets, wat hij niet zelf bedreef, maar het anderzijds de officier van justitie wilde besparen om telkens, wanneer een bestuurder beweerde "dat hij niet bij de zaak betrokken was", diens betoog te moeten ontzenuwen. Voor misdrijven en overtredingen werd een verschillende oplossing gekozen. Bij misdrijven werd het beginsel gehandhaafd, dat de officier altijd een opzet- of schuldelement moet stellen en bewijzen (vgl. artt. 342 en 343 Sr./355 en 356 NASr.: bankbreuk); "geen misdrijf bestaat zonder bewezen opzet of schuld". Bij overtredingen daarentegen zou de officier zelfs de betrokkenheid van de gedagvaarde bestuurder niet behoeven te bewijzen; deze zou evenwel ZELF zijn onschuld mogen aantonen. Artikel 51 Sr. was als bewijsregel bedoeld, en leidde in zekere zin tot omkering van de bewijslast. Aanstonds vroeg men zich af: hoe zit het dan met "gewone" daders? Kennelijk anders -- zo men niet wil aannemen, dat artikel 51 Sr. overbodig is. Mogen zij zich helemaal niet disculperen, of behoeven zij hun onschuld slechts te stellen, en niet aan te tonen? De wetgever zweefde vermoedelijk het laatste voor ogen. Vandaar, dat sommige schrijvers zeiden: artikel 51 Sr. is geen bewijsregel, maar behelst een BEPERKING van de disculpatiemogelijkheid (**).
-

(*) Smidt, l.c.

(**) zo G.A. van Hamel, o.c. p. 311/312.

In samenhang hiermee ontstond verschil van mening over de vraag, of art. 51 Sr. alleen betrekking heeft op daderschap (*), dan wel mede de schuldvraag raakt (**). Historisch gezien waren beide opvattingen onjuist (***), maar recht is nu eenmaal geen bloot historisch gegeven.

Er volgde een grillige ontwikkeling. De volgende omstandigheden spelen daarin een rol:

- de opkomst van het plaatsvervangend daderschap, waarbij daderschap en schuld van de rechtspersoon en die van de bestuurder tegenover elkaar komen te staan;
- de erkenning door de Hoge Raad in 1916 van afwezigheid van alle (strafrechtelijk relevante) schuld als algemene, ongeschreven, strafuitsluitingsgrond (****);
- geleidelijk aan maakt de Hoge Raad niet alleen duidelijk, dat de aanwezigheid van een strafuitsluitingsgrond niet (in strafrechtelijke zin) behoeft te worden bewezen, dat "aannemelijk worden" voldoende is en dat de rechter, zodra daartoe enig aanknopingspunt aanwezig is, ambtshalve onderzoek moet doen naar de aanwezigheid van dergelijke gronden, maar stelt bovendien beroep op artikel 51 Sr. gelijk aan beroep op een strafuitsluitingsgrond.

Om duidelijkheid te krijgen omtrent de ontwikkeling van artikel 51 Sr. zullen we de tegen bestuurders gerichte strafbepalingen in groepen verdelen:

- a. bepalingen, die **HANDELINGEN** van bestuurders enz. strafbaar stellen; zie bv. art. 442 Sr./462 NASr.
Het is onaannemelijk, dat de wetgever art. 51 Sr. hierop heeft willen toepassen; immers, het OM moet hier "handelen" stellen en bewijzen. Wanneer het in dit bewijs slaagt is het welhaast ondenkbaar dat vervolgens blijkt,

(*) W.P.J. Pompe

(**) logischerwijs de opvatting van G.A. van Hamel.

(***) zoals aangetoond door J. Rummelink, "Artikel 51 Wetboek van Strafrecht", TvS 1963 p. 119.

(****) HR 14.02.1916, NJ p. 681, W. 9958 ("water- en melk-arrest").

dat de beklaagde buiten eigen "toedoen" handelde. Waar desondanks schuld ontbreekt, past veeleer beroep op avas of op een van de in boek I, titel 3 genoemde strafuitsluitingsgronden. Duidelijke uitspraken van de Hoge Raad ontbreken.

- b. bepalingen, die enig NALATEN van bestuurders enz. strafbaar stellen, hetzij met zoveel woorden, dan wel in de vorm van een zorgplicht (expliciet of als kale aansprakelijkstelling). Hier is beroep op art. 51 Sr. beter denkbaar; men kan immers iets nalaten, zonder dat daaromtrent enig verwijt kan worden gemaakt, zonder dat men "nalatig" is (bv.: een andere bestuurder had toegezegd te zullen handelen, en wekte de schijn die toezegging te zijn nagekomen). De wetgever lijkt vooral deze groep delicten op het oog te hebben gehad (*). Toch is de rol van art. 51 Sr. hier beperkt. De meeste zorgplichten kennen eigen varianten van de daarin neergelegde regel, gewoonlijk in de vorm van: hij gaat vrij uit, die "de nodige bevelen" blijkt te hebben gegeven. De Hoge Raad laat deze clausules prevaleren boven art. 51 Sr. (**). Het is zelfs onwaarschijnlijk, dat hier voor toepassing van art. 51 Sr. plaats is. Of er ruimte is voor zelfstandig beroep op avas bleef onbeslist. Ik ben geneigd te zeggen van wel: in beginsel behoort ieder, waarvan aannemelijk is dat hij zonder schuld is, vrij uit te gaan. Een voorbeeld: de bestuurder, die is misleid door een onjuist advies van een bevoegde ambtelijke instantie.

Opvallend is de beperking tot "bestuurders"; vgl. bv. art. 476 Sr./500 NASr., waar een kale aansprakelijkheid wordt gelegd bij "de reeder en de schipper". Zij kunnen zich slechts beroepen op avas of een der strafuitsluitingsgronden van boek I titel 3.

(*) zie J. Rammelink, "Artikel 51 Wetboek van Strafrecht", TvS 1963 p. 119.

(**) HR 20.06.1921, NJ p. 1063, en HR 24.01.1927, NJ p. 249, ad art. 73 Arbeidswet.

c. fikties. Vooral hierop lijkt art. 51 Sr., bedoeld of onbedoeld, te zijn toegesneden. De bestuurder wordt geacht dader te zijn, tenzij aannemelijk is, dat van enig toedoen zijnerzijds geen sprake is. Deze relatie heeft er toe geleid, dat art. 51 Sr. ook bij plaatsvervangend ouderschap een belangrijke rol ging spelen. Het feit, dat art. 51 Sr. werd ingevoerd vóórdat het plaatsvervangend ouderschap werd gecreëerd, stond daaraan niet in de weg.

De omstandigheid dat de regel van art. 51 Sr. vooral van belang is bij gefingeerd of plaatsvervangend ouderschap heeft ertoe geleid, dat zij zich heeft ontwikkeld tot wat ik reeds eerder (*) aanduidde als een ontsnappingsklausule: een weg om aan gefingeerd of plaatsvervangend ouderschap te ontkomen. Met Pompe en Langemeijer (**) moet daarom worden aangenomen, dat enerzijds een geslaagd beroep op art. 51 Sr. niet leidt tot ontslag van rechtsvervolging, maar tot vrijspraak (er is geen ouderschap, schuld komt niet aan de orde), en anderzijds naast beroep op art. 51 Sr. een zelfstandig beroep op avas of de strafuitsluitingsgronden van boek I titel 3 mogelijk is.

De Hoge Raad heeft zich over dit punt nooit duidelijk uitgesproken, behalve, zoals we zagen, bij de bijzondere, aan een zorgplicht verbonden, klausules. Wel heeft hij verschillende malen vastgesteld, dat beroep op art. 51 Sr. door de rechter precies zo moet worden behandeld als een beroep op een strafuitsluitingsgrond. Dat betekent:

-- de beklaagde behoeft niets te bewijzen, en de rechter moet (als daarvoor aanknopingspunten aanwezig zijn) ambtshalve onderzoek doen; anders dan de wetgever van 1886 voor ogen stond is voldoende, dat toepasselijkheid van de ontsnappingsklausule "aannemelijk wordt";

(*) J.M. Reijntjes, "Strafrechtelijk bewijs in wet en praktijk", diss. Groningen, Gouda Quint, Arnhem 1980, p. 98.

(**) W.P.J. Pompe, "Handboek van het Nederlandse strafrecht", 5e dr., Tjeenk Willink, Zwolle 1959, p. 224; T.J. Noyon, "Het Wetboek van Strafrecht", 6e dr., bewerkt door G.E. Langemeijer, I, Gouda Quint/Brouwer, Arnhem 1954, p. 357.

-- op beroep op een ontsnappingsklausule moet altijd uitdrukkelijk en, bij verwerping, onder opgave van redenen worden gereageerd.

9. Leidt de door de wetgever bewandelde weg -- gefingeerd daderschap -- al tot niet onbedenkelijke doorbreking van het strafrechtelijke beginsel, dat men alleen voor eigen handelen en nalaten ter verantwoording kan worden geroepen, problematischer nog wordt de zaak, wanneer het plaatsvervangend daderschap zich (mede) uitstrekt tot de misdrijfsfeer. Dan wordt immers ook de regel: bij misdrijf moet opzet of schuld van de dader zelf worden gesteld en bewezen, opzij gezet. Artikel 51 Sr. is niet toepasselijk, maar dit staat aan het opnemen van een vergelijkbare bepaling in de bijzondere wet, zonder de beperking tot overtredingen, niet in de weg. Er is dan weer een ontsnappingsroute -- maar het blijft zo, dat de beklaagde afhankelijk is van het aannemelijk worden van zijn onschuld. Dit gedeeltelijk wegnemen van de bewijslast van het OM zou het strafrecht vreemd moeten zijn.

NOGMAALS: DE RECHTSPERSOON.

10. De tendens om door te tasten naar de werkelijke veroorzakers van kwaad en geen genoegen te nemen met toerekening aan hetzij daadwerkelijk handelende (tussen-) personen, dan wel bestuursleden enz., leidde na de tweede wereldoorlog in Nederland tot ingrijpende herziening van de regels omtrent de strafbaarheid van rechtspersonen. Voor het eerst werd de rechtspersoon op dezelfde voet behandeld als natuurlijke personen. De Wet op de Economische Delicten opende in 1950 de mogelijkheid om hetzij de rechtspersoon zelf, hetzij de "lieden op de achtergrond" (omschreven als: "hen die tot het feit opdracht hebben gegeven of die feitelijke leiding hebben gehad bij het verboden handelen of nalaten"), dan wel beiden, te vervolgen (art. 15 WED).

De voorloper van deze WED, het Besluit berechting economische delicten van 1944, bevatte reeds de enigszins raadselachtige bepaling: "Wordt een strafbaar feit begaan door een rechtspersoon, dan wordt de straf, VOOR ZOOVER DEZE EEN VRIJHEIDSSTRAF IS, uitgesproken tegen den bestuurder..". Moesten vermogensstraffen tegen de rechtspersoon zelf worden uitgesproken? Procedurele mogelijkheden hiertoe werden echter niet geschapen.

In het zelfstandig strafbaar stellen van rechtspersonen stond Nederland op het Europese continent voorlopig alleen, zoals blijkt uit het Rapport general van het zesde Congrès Internationale de Droit Pénal, gehouden te Rome in 1953. Zelfs voor publiekrechtelijke lichamen is nimmer een uitzondering gemaakt.

In 1976 werd deze regeling, door haar in het algemeen deel van het Wetboek van Strafrecht op te nemen, van toepassing verklaard op het gehele strafrecht. Zij is nu te vinden in een nieuw artikel 51, waaruit de oude disculpatieregel voor bestuurders kon verdwijnen omdat tegelijkertijd het plaatsvervangend daderschap overal verviel. De nieuwe tekst luidt:

- "1. Strafbare feiten kunnen worden begaan door natuurlijke personen en rechtspersonen.
2. Indien een strafbaar feit wordt begaan door een rechtspersoon, kan de strafvervolgning worden ingesteld en kunnen de in de wet voorziene straffen en maatregelen, indien zij daarvoor in aanmerking komen, worden uitgesproken
 - 1e tegen die rechtspersoon, dan wel
 - 2e tegen hen die tot het feit opdracht hebben gegeven alsmede tegen hen die feitelijke leiding hebben gegeven aan de verboden gedraging, dan wel
 - 3e tegen de onder 1e en 2e genoemden tezamen.
3. Voor de toepassing van de vorige leden wordt met de rechtspersoon gelijkgesteld: de vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid, de maatschap en het doelvermogen",

De minister van justitie zei tijdens de behandeling van het betreffende wetsonderwerp in de Tweede Kamer uitdrukkelijk, dat geen keuze is gedaan in de "rechtstheoretische controverse, .. of rechtspersonen uit hun aard strafbare feiten kunnen begaan, dan wel of het toerekenen van gedrag van natuurlijke personen aan een corporatie en het benoemen van dat gedrag tot strafbaar gedrag van de rechtspersonen slechts een juridische constructie is". De minister moge die vraag hebben omzeild, wij kunnen haar niet laten liggen. Uit wat ik in het voorgaande betoogde volgt enerzijds, dat de rechtspersoon slechts een juridische konstruktie is, die je niet kunt zien of aanraken. Anderzijds blijkt die konstruktie echter in het maatschappelijk leven onbetwistbare realiteitswaarde te hebben, alleen al door de frekwentie, waarmee zij wordt gebruikt. De rechtspersoon is even reëel als een gedragsregel: je ziet hem niet, maar toch is hij er. De rechtspersoon kan niet daadwerkelijk handelen, maar we doen alsof: we rekenen andermans handelen aan de rechtspersoon toe. Evenzo kunnen we net doen, of we die rechtspersoon straffen -- zolang we ons maar realiseren, dat we in werkelijkheid toch steeds mensen treffen. We kunnen (en mogen) bestraffing van rechtspersonen gebruiken als hulpmiddel om degenen, die zich daarachter verschuilen te beïnvloeden. Zoals de rechtspersoon het voertuig is, waarmee de mensen aan het maatschappelijke verkeer deelnemen, zo kan ook de rechtspersoon het object zijn, waarin we diezelfde mensen treffen wegens door hen begaan kwaad.

Van groot belang is, dat het "nieuwe model" van 1950/1976 het doortasten naar de lieden achter de schermen vergemakkelijkt. Waar de justitie zich vroeger moest beperken tot bestuursleden en werkelijk handelende personen, kan zij nu ook de sterke mannen aangrijpen, die hun rechtspersonen laten besturen door "katvangers" en zichzelf zorgvuldig op de achtergrond houden.

Natuurlijk kunnen hun pogingen om buiten het zicht te blijven ook nu nog zo effectief zijn, dat hun betrokkenheid niet kan worden aangetoond. Perfekte wetgeving is nu eenmaal een onbereikbaar ideaal. Maar de toestand is aanmerkelijk verbeterd. Het nieuwe art. 51 Sr. blijkt in de praktijk vooral met succes in het geweer te worden gebracht tegen witteboorden-criminaliteit, in de sfeer van bv. fraude, milieuverontreiniging en schending van de Auteurswet. De ervaringen zijn zonder aarzeling gunstig te noemen. De in 1976, vooral door theoretici (x) geuite, kritiek is dan ook vrijwel geheel verstomd.

Het vervolgen van rechtspersonen vergt een aantal procedurele voorzieningen. Zij zijn te vinden in de nieuwe artikelen 528, 529 en 530 Sv., die luiden:

528. "1. Indien een strafvervolging wordt ingesteld tegen een rechtspersoon, wordt deze tijdens de vervolging vertegenwoordigd door de bestuurder of, indien er meer bestuurders zijn, door één van hen. De vertegenwoordiger kan bij gemachtigde verschijnen.
2. De rechter kan de persoonlijke verschijning van een bepaalde bestuurder bevelen; hij kan alsdan zijn medebrenging gelasten."
529. "1. Indien de strafvervolging wordt ingesteld tegen een rechtspersoon, geschiedt de kennisgeving van gerechtelijke mededelingen aan de plaats waar het bestuur zitting houdt of aan de woonplaats van het hoofd van het bestuur, dan wel, indien het bestuur geen hoofd heeft, bij een van de bestuurders.

(x) zie bv. G.E. Mulder/J.W. Fokkens, "De rechtspersoon als dader", NJB 1976 p. 493 (zij miskenden dat de nieuwe regeling zich niet in de eerste plaats richt tegen de rechtspersoon, maar tegen de zich daarachter verschuilende natuurlijke personen).

2. Betreft de kennisgeving een gerechtelijke mededeling als bedoeld in artikel 586, dan is artikel 558, tweede en derde lid, van overeenkomstige toepassing".

530. "De artikelen 528 en 529 zijn van overeenkomstige toepassing bij de vervolging en berechting van een vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid, maatschap of doelvermogen".

Bovendien was een aanpassing van het sanctierecht nodig: indien aan een rechtspersoon een geldboete wordt opgelegd, mag begrijpelijkerwijs niet tevens een vervangende hechtenis worden vastgesteld (art. 24 c lid 1 Sr.).

Met het strafbaar stellen van hen, die opdracht gaven en/of feitelijke leiding hadden, is een nieuwe vorm van daderschap geschapen. Zij heeft, naast het al genoemde (doortasten naar de werkelijke boosdoeners), het voordeel dat zij op misdrijven kan worden toegepast zonder doorbreking van het strafrechtelijke systeem, met de daaraan inherente vermindering van rechtsbescherming. Zij verdient daarom verre de voorkeur boven het plaatsvervangend daderschap.

DE SITUATIE OP DE ANTILLEN.

12. Op de Nederlandse Antillen is een zelfde ontwikkeling aanwijsbaar als in Nederland. Zij is echter lang zo ver niet voortgeschreden. Hier en daar kennen bijzondere verordeningen zorgplichten, een enkele maal zelfs een volledig gefingeerd daderschap, talrijk zijn de bepalingen, die daderschap van rechtspersonen toerekenen aan bestuurders (met, in artikel 53 NASr., een aan artikel 51 oud Sr. gelijke ontsnappingsklausule), en enkele moderne verordeningen kennen op de nieuwe leest geschoeide voorschriften. De betreffende bepalingen zijn onder de bijlagen opgenomen. Er is daarbij gestreefd naar volledigheid. Vastgesteld moet worden, dat het verfoeilijke fingeren van daderschap bij misdrijven op de Nederlandse Antillen grotere vormen heeft aangenomen dan destijds in Nederland. Dat moet vooral worden toegeschreven aan het ontbreken van een met de nederlandse Wet op de Economische Delicten vergelijkbare regeling. Verder valt op dat weliswaar de nieuwe nederlandse opvattingen zijn gevolgd omtrent de strafbaarheid van leidinggevenden en opdrachtgevers, doch dat dit slechts incidenteel in verordeningen tot uitdrukking is gebracht; regeling in het algemeen deel van NASr. heeft nooit plaatsgevonden. Ook het Telegraaf-arrest had op dat algemeen deel geen invloed, zodat de eilandswetgever onbevoegd is om vormen van gefingeerd daderschap te creëren of straf te bedreigen tegen leiders en opdrachtgevers. Het in bijlage II vermelde artikel 129 WVV-C is dan ook onverbindend verklaard (HvJ 15.09.1964).
- In verschillende van de bijzondere verordeningen waarin de moderne opvattingen zijn gevolgd, is verzuimd de bijbehorende processuele voorschriften te geven. Omdat een algemene regeling in NASv. eveneens ontbreekt, is het zeer de vraag of de in deze verordeningen neergelegde strafbedreiging tegen de rechtspersoon zelf kan worden geëffektueerd.

WANNEER IS DE RECHTSPERSOON STRAFBAAR?

13. Zodra aanvaard is, DAT een rechtspersoon strafbare feiten kan plegen, rijst de vraag: WANNEER dan? Sommige verordeningen geven hierop uitdrukkelijk antwoord: indien het strafbare feit wordt gepleegd door personen, die hetzij uit hoofde van een dienstbetrekking, hetzij uit anderen hoofde handelen in de sfeer van de rechtspersoon, ongeacht of deze personen ieder afzonderlijk het strafbare feit hebben gepleegd dan wel bij hen gezamenlijk de elementen van dat feit aanwezig zijn. Deze formulering is overgenomen uit de nederlandse wetgeving: de Algemene Wet inzake Rijksbelastingen, de Algemene Wet inzake de douane en de accijnzen, en de Wet op de Economische Delicten. Zij is, het volgt rechtstreeks uit de letter van de wet ("onder meer"), niet limitatief: er zijn méér manieren, waarop de rechtspersoon strafrechtelijk over de schreef kan gaan. De Hoge Raad verduidelijkte dit in een aantal arresten.

- het warenhuis Vroom en Dreesman nv. wordt vervolgd omdat het in strijd met de Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939 een huiskamerameublement heeft verkocht voor een te hoge prijs. De vennootschap verdedigt zich met de stelling: de chef van de betreffende meubelafdeling, die de transactie tot stand bracht, heeft tegen zijn instructies gehandeld; er is daarom geen daderschap of geen schuld. HR: eigenmachtig handelen van die chef neemt niet weg dat sprake is van daderschap bij de nv, nu diens handelen "kon strekken om de N.V. in haar bedrijf dienstig te zijn", en rechtvaardigt op zichzelf genomen geen beroep op avas (HR 27.01.1948, NJ 197 m.n. W.P.; "V. en D.-arrest").
- de nv Algemene Transport Onderneming staat terecht omdat zij in strijd met de deviezenvoorschriften een in haar boekhouding voorkomende rekening van een niet-ingezetene van Nederland heeft gecrediteerd. De nv wordt vrijgesproken omdat niet bewezen zou zijn, dat de afdelingschef die de creditering uitvoerde, optrad als orgaan van de nv. De PG gaat in cassatie. HR: de wet stelt deze eis niet, voor zover het gaat om "tot de normale uitoefening van een bedrijf als dat dezer N.V. behorende handelingen" (HR 27.02.1951, NJ 474 m.n. B.V.A.R.; "ATO-arrest").

Later is wel eens gepropageerd om de formule van het ijzerdraadarrest te hanteren. De Hoge Raad had deze opvatting echter al in het ijzerdraadarrest zelf verworpen door vast te stellen dat art. 15 WED ruimer was dan deze formule. Hij heeft dit konsekwent volgehouden, niet alleen in verband met daderschap, maar ook in verband met schuld.

-- Coöp Nederland cv wordt vervolgd omdat zij in een van haar supermarkten "half om half" (gehakt) ten verkoop in voorraad heeft gehad, waarin méér dan de toegelaten hoeveelheid nicotinezuur (een schadelijk kleurmiddel) aanwezig was. De cv stelt: de chef-slager, die het gehakt bereidde, heeft gehandeld tegen hem uitdrukkelijk gegeven instructies in. Zijn handelen valt niet aan te merken als een gedraging die behoorde tot de zodanige welke plaatsvinden blijkens de loop van zaken door mij werd aanvaard of placht te worden aanvaard. Hij is inmiddels ontslagen. De rechter acht het daderschap echter wel bewezen; de HR overweegt dat de cv "een eis stelt, welke geen steun vindt in het recht" (HR 24.05.1977, NJ 78, 330; "Coöp-arrest") (*).

Opvallend is, dat de orgaantheorie van stond af aan is verworpen. Zo dat al niet bleek uit de tekst van art. 15 WED, dan gebeurde het in het ATO-arrest in ieder geval met zoveel woorden. In het civiele recht daarentegen werd deze leer pas in 1979 verlaten, toen de Hoge Raad besliste dat niet alleen gedragingen van organen een onrechtmatige daad van de rechtspersoon kunnen opleveren, maar ook al die gedragingen die "in het maatschappelijke

(* op het eerste gezicht lijkt deze opvatting te zijn verlaten in HR 01.07.1981, NJ 82.80 m.n. Th.W. v.V., maar nadere bestudering van dit arrest leert, dat het hanteren van de ijzerdraadformule dáár moet worden toegeschreven aan de bijzondere formulering van de aan de vervolging ten grondslag gelegde, en inmiddels vervallen, Beschikking vangstbeperking andere zeevissoorten dan tong en schol 1978.

verkeer als gedragingen van de (rechtspersoon) hebben te gelden" (*).

In algemene zin kunnen we zeggen: de rechtspersoon is strafrechtelijk aansprakelijk voor handelen en nalaten van haar organen EN van haar (overige) personeelsleden, voor zover dezen uit hoofde van hun functie en ten behoeve van (het bedrijf van) de rechtspersoon optreden.

De strafbaarheid van een rechtspersoon kan berusten op toerekening van het handelen van één natuurlijke persoon aan die rechtspersoon. Dan moeten bij hem alle elementen van het strafbare feit aanwezig zijn. Maar er kan ook sprake zijn van een kollektief daderschap: van twee of meer natuurlijke personen, wier handelen aan de rechtspersoon wordt toegerekend, vervult elk één of meer elementen van het strafbare feit, terwijl zij tezamen alle elementen vervullen. Vb.: werknemer A verkoopt opzettelijk een stoel, zijn chef B weet dat de prijs te hoog is en laat desondanks opzettelijk de handeling van A toe. Let op: A en B zijn geen mededaders!

Ook bij de rechtspersoon impliceert daderschap nog geen schuld. Vb.: een directeur van een vennootschap overtreedt de winkelsluitingsverordening, doch dit tengevolge van een onjuiste, hem door de politie verstrekte interpretatie daarvan. De rechtspersoon kan zich op avas beroepen.

14. Een "overleden", dat is: vennootschapsrechtelijk niet meer bestaande, rechtspersoon kan niet worden vervolgd (**). Voor "haar" handelen kunnen in beginsel alleen nog natuurlijke personen ter verantwoording worden geroepen. Het vennootschapsrecht is hier doorslaggevend. Maar soms wint de maatschappelijke realiteit het opnieuw van de juridische konstruktie. Men spreekt dan van "piercing

(*) HR 06.04.1979, NJ 80, 34 m.n. C.J.H.B.; "kleuterschool Babbel").

(**) evenzo Rb. Rotterdam 07.12.1982, NJ 83, 294: art. 69 Sr. (= 71 NASr.) is toepasselijk op een (van rechtswege, zie art. 141 NAK) ontbonden rechtspersoon.

the veil", een verschijnsel, dat haar oorsprong vindt in het civiele recht zelf. Een tweetal voorbeelden:

- een naamloze vennootschap heeft gehandeld in strijd met de Hinderwet. Op het moment dat zij wordt vervolgd is zij echter al omgezet in een besloten vennootschap. De rechter vereenzelvigd beide en veroordeelt "de naamloze, thans besloten, vennootschap" X. De bv gaat in cassatie en wordt daarin ontvankelijk verklaard; de HR acht HAAR dus inderdaad te zijn veroordeeld. De bv stelt deze kwestie helaas niet verder aan de orde (HR 14.05.1974, NJ 291).
- de "Atlantic Aardolieprodukten Maatschappij" bv heeft gefraudeerd. Wanneer zij wordt gedagvaard stelt zij: inmiddels is de naam van de oorspronkelijke bv gewijzigd in "Atlantic Horizon" bv.; de huidige "Atlantic Aardolieprodukten Maatschappij" bv is een pas opgerichte dochter van de originele. De rechter stelt vast dat de "oude" en de "nieuwe" AAM hetzelfde bedrijf uitoefenen en dezelfde directeur hebben; zij worden daarom met elkaar vereenzelvigd. De "nieuwe" AAM kan worden veroordeeld voor wat de "oude" AAM misdreef. Cassatieberoep faalt (HR 28.10.1980, NJ 81, 123 m.n. Th.W.v.V.; "Atlantic").

OPDRACHT EN LEIDING.

15. Vaak heeft het vervolgen van rechtspersonen geen zin. Dat is vooral zo, wanneer het gaat om ernstige delikten, zoals fraudes. Er zijn drie oorzaken:
- aan een rechtspersoon kunnen geen vrijheidsstraffen worden opgelegd; executie daarvan is immers onmogelijk.
 - dientengevolge kan tegen rechtspersonen ook de geldboetewet (art. 28 NASr.) niet worden gehanteerd, zodat de boetemaxima doorgaans te laag zijn en soms, wanneer helemaal geen geldboete is voorgeschreven, zelfs geen straf kan worden opgelegd. Zie bv. art. 225 Sr./230 NASr. Vervolging kan dan slechts leiden tot ontslag van rechtsvervolging wegens niet-strafbaarheid van de dader.

Evenzo Rb. Roermond 26.09.1978, NJ 79, 114; er zijn echter andere opvattingen. Zie daaromtrent J.M. van Bemmelen, "Geldboete voor rechtspersonen ter zake van artikel 225 Strafrecht", NJB 1979 p. 351; H. de Doelder/A.C. 't Hart, "De strafbaarheid van natuurlijke personen voor feiten begaan door een rechtspersoon", DD 1983 p. 42/43 (vgl. de discussie met A.J.A. van Dorst, id. p. 277/278 en 465/468); J.A.M. Verwaijen, "Strafbaarheid van rechtspersonen voor feiten gepleegd tussen 1 september 1976 en 1 mei 1983", DD 1984 p. 303. In Nederland is het probleem van de boetemaxima opgelost door de op 1 mei 1983 in werking getreden Wet Vermogenssancties (wet dd 31.03.1983, S. 153).

- er is grote kans, dat de rechtspersoon door ontbinding te niet gaat vóórdat het tot executie van de opgelegde straf is gekomen.

Het zou bovendien vreemd zijn de rechtspersoon te vervolgen die speciaal is opgericht om kriminele activiteiten te ver sluieren. In al deze gevallen moet worden doorgetast naar de opdrachtgevers of leiders. Wie zijn dat?

Allereerst moet worden vastgesteld dat, ofschoon het wat vreemd klinkt, de directeur van een nv, die zelf in zijn kwaliteit een delikt pleegt -- dat derhalve (ook) aan de nv mag worden toegerekend -- kan worden aangemerkt als iemand, die leiding gaf aan de verboden gedraging van de nv. De Hoge Raad heeft het begrip "feitelijk leiding geven", overeenkomstig de bedoeling van de wetgever, van het begin af aan ruim geïnterpreteerd.

- een viertal gewiekste zakenlieden bedient zich van een groot aantal vennootschappen om koppelbaasactiviteiten te bedrijven. De boekhoudingen worden vervalst om belastingen en sociale premies te kunnen ontduiken; vennootschappen waar de belasting- en premieschuld desondanks hoog is opgelopen worden "uitgekleed" en failleren. De vier, aangeduid als "het Nut", treden nergens naar buiten als bestuurder, personeelslid o.i.d. van de rechtspersonen, zij innen slechts gelden en distribueren die over hun medewerkers. Zij worden veroordeeld wegens het feitelijk leiding geven aan bankbreuk en valsheid in geschrift. Eén van hen stelt in cassatie, dat van feitelijke leiding geen sprake was. HR: req. gaf wel degelijk feitelijke leiding aan de gedragingen van de betreffende rechtspersonen, nu hij tezamen met de drie anderen alle bankzaken afwikkelde, alle structurele beslissingen in de rechtspersonen nam, en in het algemeen uitmaakte wat er in de door de rechtspersonen gedreven ondernemingen moest gebeuren; vastgesteld is dat de vier "bij het verrichten van handelingen, tezamen opleverend het feitelijk leiding geven aan de verboden gedragingen, zo nauw hebben samengewerkt dat de handeling van de een ook voor rekening van de anderen komt, zodat het er niet toe doet wie van "de vier" precies welke dier handelingen heeft verricht". "In het maatschappelijk verkeer toch pleegt ook hij, die niet reeds alléén en voor zich, doch slechts in een organisatorisch verband tezamen en in vereniging met anderen in onderling overleg, overeenkomstig door hen gemaakte afspraak en taakverdeling en in een zo nauwe samenwerking als te dezen .. vastgesteld, het feitelijk leiding geven aan een verboden gedraging van een rechtspersoon heeft gerealiseerd, gerekend te worden tot hen die aan zodanige gedraging feitelijke leiding hebben gegeven" (HR 16.06.1981, NJ 586; "Papa Blanca").
- B. wordt vervolgd omdat hij leiding zou hebben gegeven aan het door twee vennootschappen in vereniging gepleegde bewaren van "bootlegs" (klandestien geperste, zg. "witte", grammofoonplaten). Vastgesteld wordt, dat de vennootschappen het telastegelegde inderdaad begingen. B. was directeur van de ene vennootschap, terwijl de directrice van de andere zich geheel afzijdig hield. HR: dat B. feitelijke leiding gaf aan de verboden handelingen kon worden afgeleid uit de volgende omstandigheden: zijn vennootschap verzorgde tevens de inkoop voor de andere vennootschap; er was tussen beide een nauwe samenwerking, waarbij hij de zakelijke leiding had; de inkoper van zijn vennootschap werkte onder zijn verantwoordelijkheid. Kennelijk gaat de HR er daarbij van uit, dat niet iets kan worden bewaard, zonder dat het

eerst is verkregen (i.c. ingekocht). Hoe dan ook: de rechter hoeft niet vast te stellen, dat de beklaagde aan de in concreto telastegelegde handeling leiding gaf, het is voldoende wanneer deze handeling blijkt te passen in het totale beeld van de door hem geleide activiteiten (HR 02.03.1982, NJ 446 m.n. A.C. 't Hart; "bootleg-arrest").

Gezien de opvatting, welke de Hoge Raad in het algemeen huldigt omtrent het begrip "medeplegen", is het niet verwonderlijk dat hij tot deze beslissing kwam. Opvallend is daarbij, dat in de Papa Blanca-zaak -- ofschoon "tezamen en in vereniging" was telastegelegd en bewezen verklaard -- dit onderdeel uitdrukkelijk uit de kwalifikatie werd geëcarteerd. "Medeplegen van feitelijk leiding geven" is de Hoge Raad te veel van het goede, men heeft leiding of men heeft het niet.

De elementen "opzet" en "schuld" veroorzaken hier vergelijkbare problemen als bij plaatsvervangend daderschap. Weliswaar moet telkens worden bewezen, dat de rechtspersoon alle elementen van het strafbare feit vervulde, maar niet dat de daartoe vereiste opzet of schuld ook aanwezig waren bij de opdracht- of leidinggevende. Aanvankelijk lijkt het, alsof niet méér behoeft te worden vastgesteld dan DAT hij "opdracht" of "feitelijke leiding" gaf tot cq aan de verboden gedraging OF het geheel van activiteiten, waarvan deze gedraging een integrerend onderdeel uitmaakte.

-- zie nogmaals de Papa Blanca-zaak, alsmede de Contra-zaak: de directeur van de vennootschap "Contra Holland bv" wordt vervolgd, omdat hij opdracht tot en/althans feitelijke leiding aan het doen van valse belastingaangiften zou hebben gegeven. Hij verdedigt zich met de stelling: ik heb weliswaar de aangiftebiljetten nadat ze door anderen waren ingevuld ondertekend en vervolgens laten indienen bij de belastingdienst, maar ik wist niet dat ze onjuist waren ingevuld. Hof: er hoeft slechts te worden vastgesteld a. dat de vennootschap de strafbare feiten pleegde, en b. dat beklaagde opdracht gaf tot cq feitelijke leiding gaf aan "de die feiten constituerende handelingen" (de Hoge Raad kwam hier helaas niet aan toe; Hof den Bosch 08.12.1981, NJ 82, 128, en HR 08.06.1982, NJ 83, 64 m.n. Th.W.v.V.).

De aandacht moet er echter op worden gevestigd, dat "opdracht" en "leiding" een eigen opzetelement bevatten: de beklaagde moet hebben geweten cq de niet verwaarloosbare

kans hebben gekend, dat de rechtspersoon strafbare feiten bedreef.

— X. is directeur van een vennootschap, welke een transportbedrijf uitoefent. Drie personeelsleden (chauffeurs) overschrijden de krachtens de Rijtijdenwet geldende maximumrijtijd. Deze delikten worden krachtens art. 3 van die wet geacht door de werkgever (de vennootschap) te zijn begaan (fiktie). X. wordt vervolgd als feitelijk leidinggevende. Opnieuw rijst de vraag: is de konstatering, dat iemand het algemene beleid bepaalt, voldoende voor de konklusie, dat hij leiding gaf aan de in dat kader gepleegde delikten? HR: ja, mits wordt vastgesteld:

- dat de aan het personeel gegeven opdrachten niet konden worden uitgevoerd zonder overtredingen;
- dat die opdrachten het gevolg waren van het door beklagde vastgestelde algemene beleid;
- dat beklagde zich realiseerde, dat die overtredingen zouden plaats vinden.

Dat beklagde zelfs maar weet had van de in concreto telastegelegde overtredingen, behoeft niet komen vast te staan (HR 22.03.1983, NJ 502).

Het door de Hoge Raad gehanteerde criterium vertoont opvallende gelijkenis met de ijzerdraadformule: men wordt geacht leiding te geven aan al die handelingen, welke passen binnen het algemene beleid, dat men heeft uitgestippeld en waarvan men zich realiseert, dat zij van dat beleid het (mogelijke/ waarschijnlijke/noodzakelijke) gevolg zijn; dat zijn steeds die handelingen, over welke plaatsvinden men vermocht te beschikken en welke behoorden tot de zodanige, welke plaatsvinden men blijkens de loop van zaken (ic het gevormde beleid) aanvaardde of placht te aanvaarden. De nieuw gecreëerde vorm van daderschap is op deze wijze op een harmonieuze wijze ingepast in de omtrent het "klassieke" daderschap gehuldigde doktrine.

Ondanks de door de Hoge Raad gehanteerde ruime interpretatie van leidinggeven geniet de opdracht- of leidinggevende een betere bescherming dan de plaatsvervangende dader, van wie

het OM immers helemaal geen "eigen toedoen" hoeft te bewijzen.

Het zal weinig voorkomen, maar de "leidinggevenden" zullen zich onder omstandigheden, evenals de plaatsvervangende daders, kunnen beroepen op avas -- bijvoorbeeld, alweer, indien zij afgingen op adviezen van de bevoegde overheid.

Evenals bij plaatsvervangend daderschap is bij door opdracht- of leidinggevenden gepleegde delikten sprake van eenheid van tijd en plaats van handeling met het door de rechtspersoon begane delikt (*).

Rest de vraag of ook de handelende persoon, die geen opdracht- of leidinggevende is, nog kan worden vervolgd. De Hoge Raad heeft dit vanzelfsprekend zonder aarzeling met een volmondig "ja" beantwoord (**). Vooral bij het toepassen van dwangmiddelen is dit van belang.

(*) HR 21.10.1975, NJ 76, 119 ("Radio Nordsee").

(**) HR 09.12.1952, NJ 53, 139 m.n. B.V.A.R., SEW 1953 p. 307 m.n. A.M.

TELASTELEGGING EN KWALIFIKATIE.

16. Hoe legt men een en ander te laste? Zowel bij plaatsvervangend daderschap als bij leiding- of opdrachtgeven wordt eenvoudig gesteld: "dat de naamloze vennootschap ... nv op of omstreeks .." enz., en besloten met respectievelijk "van welke vennootschap hij, beklaagde, toen directeur was", respectievelijk "tot welk feit hij, beklaagde, opdracht heeft gegeven en/althans aan welke gedraging hij, beklaagde, feitelijke leiding heeft gegeven".
Tijd en plaats behoeven niet afzonderlijk te worden vermeld, terwijl bij het opdracht- en leidinggeven niet nader behoeft te worden aangegeven, waaruit die opdrachten en die leiding precies hebben bestaan.
17. Problemen zijn gerezen rond de kwalifikatie. Aanvankelijk kwalificeerde de Hoge Raad voor de opdracht- en leidinggevendens als volgt (bij wege van voorbeeld nemen we een geval van heling): "heling, begaan door een rechtspersoon, terwijl hij tot dat feit opdracht heeft gegeven/feitelijke leiding heeft gegeven aan de verboden gedraging" (*). In de bootleg-zaak suggereerde advocaat-generaal R Emmelink echter om louter als "heling" te kwalificeren. De Hoge Raad nam deze suggestie over. Het feit, dat noch R Emmelink, noch de Hoge Raad enige toelichting op deze stap geven, en R Emmelink bovendien de voorheen door de Hoge Raad gebezigde formulering altijd heeft verdedigd (**), geven grond voor de gedachte, dat wellicht sprake is van een ongelukje. Maar het is dan wel een vreemd ongelukje. Immers, tussen 1886 en 1918 kwalificeerde de Hoge Raad ook dat, wat we tegenwoordig "uitlokking van heling" noemen, als "heling".
Uitdrukkelijk werd dit standpunt verlaten onder de volgende,
-
- (*) HR 21.10.1975, NJ 76, 119 m.n. G.E.M. ("Radio Nordsee"), en het Papa Blanca-arrest.
- (**) D. Hazewinkel-Suringa, "Inleiding tot de studie van het nederlandse strafrecht", 8e dr., bewerkt door J. R Emmelink, Alphen 1981, p. 111.

volkomen juiste, overwegingen: "dat het (..) hier geldt den uitlokker van het misdrijf, die blijkens art. 47 Sr. van de feitelijke dader wordt onderscheiden, zoodat de omschrijving van de te hunnen laste bewezen verklaarde feiten niet dezelfde kan zijn" (*). Ook in ons geval is sprake van een bijzondere vorm van daderschap, zodat analoge toepassing voor de hand ligt. Hetzelfde geldt voor plaatsvervangend daderschap.

In de Papa Blanca-zaak bleek ons al, dat de Hoge Raad geen lust heeft om de kwalifikatie in voorkomende gevallen uit te breiden met de formule "medeplegen van..".

Medeplegen van leiding geven is taalkundig inderdaad nauwelijks denkbaar. Medeplegen van het zijn van bestuurder (plaatsvervangend daderschap) is vanzelfsprekend volkomen uitgesloten.

(*) HR 24.06.1918, NJ p. 796.

CIVIELRECHTELIJK TOEZICHT

18. Dit cahier beperkt zich tot "strafrecht en rechtspersoon". Ofschoon ook over de civielrechtelijke regeling van de rechtspersoon op de Nederlandse Antillen het een en ander valt te zeggen, zullen wij dat hier niet doen. Maar een klein stukje civiel recht verdient toch aandacht. Allereerst: wie zijn eigenlijk, naar antilliaans recht, de genietters van rechtspersoonlijkheid? De wetgeving op dit stuk is onoverzichtelijk en weinig helder. Art. 1665 NABW bepaalt: "Behalve de eigenlijke maatschap erkent de wet ook verenigingen van personen als zedelijke lichamen, hetzij dezelve op openbaar gezag als zodanig zijn ingesteld, hetzij dezelve als zedelijke lichamen zijn erkend". Art. 1666 NABW voegt daar aan toe: "Een vereniging, die niet op openbaar gezag is ingesteld, moet, om als rechtspersoon te kunnen optreden, bij besluit van de Gouverneur als zedelijk lichaam erkend worden". Verder lezen we in art. 41 NAK: "De naamloze vennootschap is rechtspersoon", en in art. 1 van de Landsverordening op Stichtingen: "Een stichting is een ..rechtspersoon".

Dit vastgesteld hebbende, konstateren we vervolgens dat de wetgever het over de schreef gaan van rechtspersonen niet alleen door toepassing van strafrecht heeft willen tegengaan. Er is ook een civielrechtelijk toezicht, enerzijds preventief, bij de oprichting (zie bv. art. 1666 NABW), anderzijds repressief. Het repressieve toezicht -- waartoe we ons nu zullen beperken -- is mede opgedragen aan het OM. Daarmee is (al dan niet opzettelijk) beklemtoond, dat we ons hier bevinden op een van de talrijke raakvlakken van straf- en civielrecht. Bijster veel stelt deze taak van het OM niet voor. Art. 1677 lid 2 NABW rept van een bevoegdheid van het OM om, indien alle leden van een "zedelijk lichaam op openbaar gezag ingesteld" zijn komen te ontbreken, van het GEA te vorderen om "de maatregelen voor te schrijven, welke tussentijds (nl. in afwachting van "wettiglijke" ontbinding) in het belang van het zedelijk lichaam mochten worden vereist". Interessanter is art. 1681 lid 1 NABW: "Afwijking van de statuten ... geeft aan het openbaar ministerie de bevoegdheid om bij de burgerlijke rechter

de vervallen verklaring der vereniging van haar hoedanigheid van rechtspersoon te vorderen".

Welk lid van het OM bevoegd is, vernemen we niet. Gelukkig is NAK duidelijker. "De procureur-generaal is bevoegd ..

de ontbinding te vorderen van de naamloze vennootschap, welke werkzaam is in strijd met de goede zeden of de openbare orde" (art. 43, lid 1). Ontbinding van "lege" vennootschappen kan echter niet worden gevorderd, en ook tot de bestrijding van malafide vennootschappen biedt art. 43 weinig ruimte (x).

Guller is de Lv op Stichtingen, welke het OM bevoegd verklaart om ontbinding van een stichting te vorderen, onder andere omdat zij als DOEL heeft aan of overtreding van wettelijke bepalingen; aanranding of bederf der goede zeden; stoornis in de uitoefening van rechten, van wie het ook zij", omdat zij "leeg" is, of omdat haar doel is bereikt cq niet meer kan worden bereikt (art. 15 jo. 2).

Bevoegd orgaan is hier kennelijk niet de PG, maar de Officier van Justitie (zie art. 3, lid 1 en 11). Deze heeft, naast de al genoemde, een breed scala van taken ten opzichte van de stichting: waken voor de nakoming van bij uiterste wil opgelegde lasten tot het in het leven roepen van stichtingen (art. 3 lid 1); toezicht op de juistheid van het stichtingenregister (art. 7 lid 3); vorderen van statutenwijziging cq van nietigverklaring van statutenwijziging (art. 9 lid 1 resp 10); en een algemene controle op naleving van wet en statuten en op het beheer (art. 11 en 12).

De hier besproken bepalingen genieten kennelijk onvoldoende bekendheid. Toch is bv. het met art. 1681 lid 1 NABW overeenkomende nederlandse voorschrift herhaaldelijk toegepast. De kans, dat die toepassing ook op de Antillen ooit noodzakelijk zal blijken is verre van denkbeeldig. Het lijkt dan ook gewenst dat alsnog wordt vastgesteld, welk orgaan van het OM terzake bevoegd is. Het volgen van de meest moderne regeling op dit vlak, de Lv. op Stichtingen, verdient de voorkeur. De Officier van Justitie zij derhalve de uitverkorene.

Ofschoon art. 43 NAK ziet op een situatie die in de praktijk,

(x) "strijd met de goede zeden of de openbare orde" vergt mēer dan louter handelen "in strijd met de wet"; zie mijn "Met de bezem door vennootschapsland", WPNR 5575 (1981) p. 550 v., waarin de veel ruimere mogelijkheden in Nederland worden besproken.

zo zij al voorkomt, nauwelijks aantoonbaar is, verdient het uit een oogpunt van uniformiteit aanbeveling om ook hier de bevoegdheid aan de Officier toe te kennen.

Eigenlijk biedt alleen de Lv. op Stichtingen een deugdelijk wapen tegen malafide rechtspersonen. Nu komen malafide vennootschappen veel méér voor dan malafide stichtingen. Het lijkt daarom de moeite waard om te onderzoeken, of de regeling in NAK geen aanvulling behoeft. De kans dat dan de wenselijkheid zal blijken van één uniforme regeling voor alle rechtspersonen, lijkt allerminst denkbeeldig.

LITERATUUR

Voor verdere studie worden de volgende publikaties aanbevolen:

-- algemeen:

- . NOYON, T.J./LANGEMEIJER, G.E., "Het Wetboek van Strafrecht", 7e dr., bewerkt door J. Rammelink, losbladige editie, Gouda Quint, Arnhem z.j., ad artikel 51.
- . TORRINGA, R.A., "De rechtspersoon als dader; strafbaar leidinggeven aan rechtspersonen", Monografieën Strafrecht no. 2, Gouda Quint, Arnhem 1984.

-- over plaatsvervangend daderschap:

- . NOLTE, H.J.A., "Het strafrecht in de bijzondere wetten", dissertatie Utrecht, Dekker en van de Vegt, Utrecht/Nijmegen 1948, p. 217/248.

-- over civielrechtelijk toezicht door het OM:

- . REIJNTJES, J.M., "Met de bezem door vennootschapsland: een taak voor het Openbaar Ministerie?", WPNR 5575 (29 aug./5 sept. 1981), p. 550.

-- en verder:

- . de DOELDER, H./'t HART, A.C., "De strafbaarheid van natuurlijke personen voor feiten begaan door een rechtspersoon", DD 1983 p. 41, met reactie van A.J.A van DORST, DD 1983 p. 276.en 465.
- . FOKKENS, J.W., "De rechtspersoon als dader", DD 1980 p. 393.
- . TORRINGA, R.A., "Functioneel daderschap en de nieuwste rechtspraak over de aansprakelijkheid voor eigen onrechtmatige daad van rechtspersonen", NJB 1980 p. 567.

- . TORRINGA, R.A., "De strafbaarheid van de rechtspersoon en de op haar daderschap gegronde vervolgbaarheid van opdrachtgevers en feitelijke leidinggevers", TVVS 1982 p. 209.

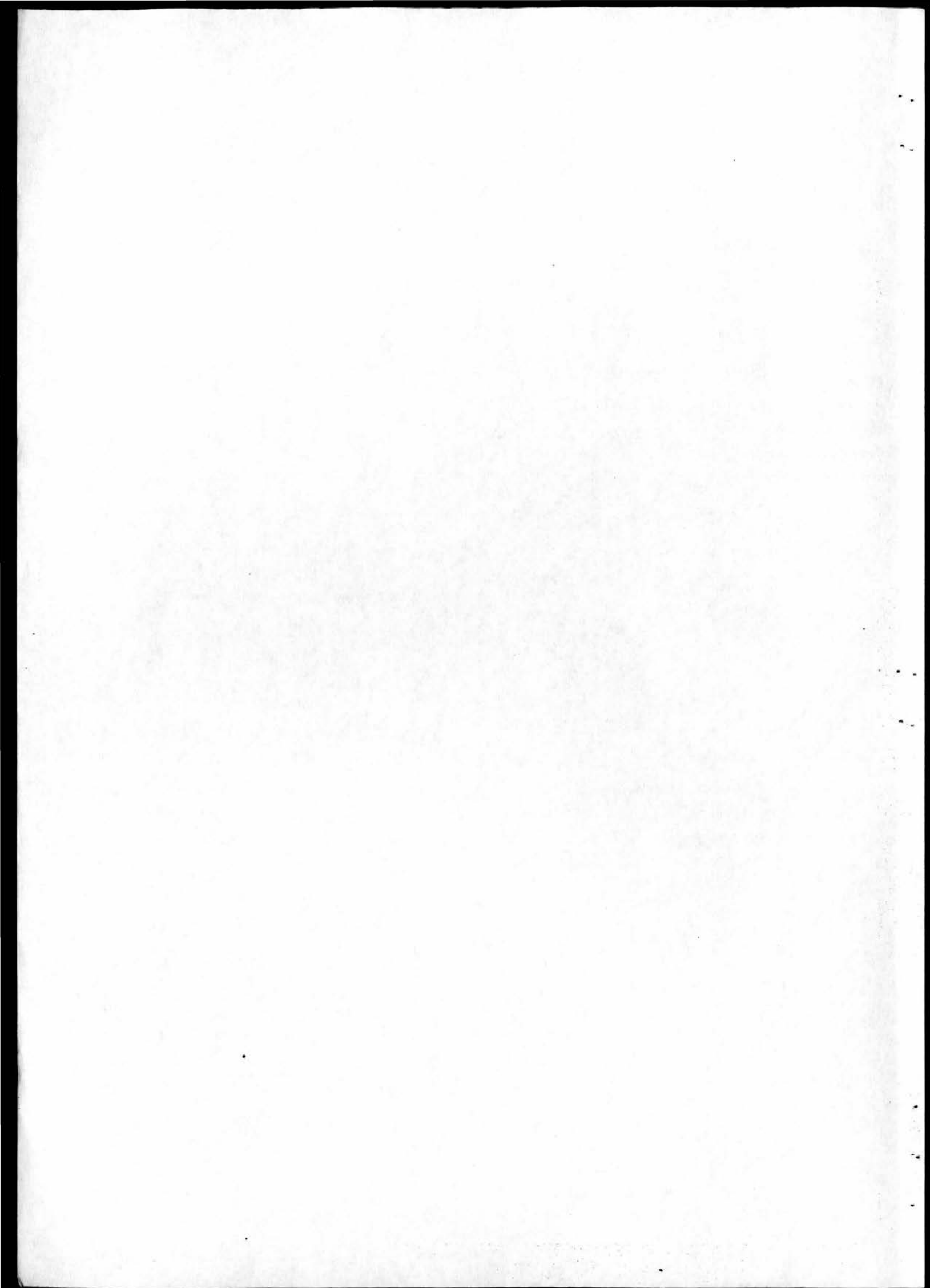
Bij bestudering daarvan zal duidelijk worden, hoe ver de opvattingen soms (nog) uiteenlopen.

STELLINGEN

STELLINGEN.

1. strafrecht en strafrechtstoepassing zijn geen goed op zich, en daarom alleen aanvaardbaar zolang zij doelgericht zijn.
 2. de strafbaarstelling van rechtspersonen en daarin opdracht- en leidinggevend en mag in een effectief strafrechtelijk systeem niet ontbreken.
 3. plaatsvervangend daderschap daarentegen is een ondoeltreffende konstruktie, die een onnodige inbreuk betekent op de aan de burger toekomende rechtsbescherming.
-
4. honorering van een beroep op artikel 53 NASr. moet leiden tot vrijspraak.
 5. gefingeerde en plaatsvervangende daders komt in voorkomende gevallen, naast artikel 53 NASr., een zelfstandig beroep toe op strafuitsluitingsgronden.
 6. bij veroordeling van opdracht- of leidinggevend en wegens hun betrokkenheid bij door rechtspersonen gepleegde delikten behoort de kwalifikatie te luiden: "het geven van opdracht tot/het geven van feitelijke leiding aan door een rechtspersoon begane"
 7. naar huidig antilliaans recht mag de eilandswetgever het geven van opdracht tot en het geven van feitelijke leiding aan door rechtspersonen begane delikten niet strafbaar stellen, en evenmin vormen van gefingeerd of plaatsvervangend daderschap scheppen.
-
8. het plaatsvervangend daderschap behoort uit het antilliaanse strafrecht te worden gebannen.

9. in het antilliaanse strafrecht behoort daarentegen een algemene strafbaarstelling van rechtspersonen en de daarin opdracht- of leidinggevendenden te worden opgenomen.
10. de regeling van het door het OM op antilliaanse rechtspersonen uit te oefenen civielrechtelijke toezicht behoort te worden herzien.

BIJLAGEN

I: ZORGPLICHT

Veiligheidslandsverordening 1958. (1967)

O (*)

3. "1. Het hoofd of de bestuurder van een onderneming is verplicht te zorgen dat in zijn onderneming voorschriften of aanwijzingen gegeven bij of krachtens deze landsverordening volledig nageleefd worden.
2. In een nijverheidsonderneming waar meer dan honderd arbeiders werkzaam zijn, is het hoofd of de bestuurder van die onderneming verplicht tenminste een persoon te belasten met het toezicht op de naleving van de bij of krachtens deze landsverordening gegeven voorschriften of aanwijzingen.
3. Gelijke verplichting als in het eerste lid van dit artikel op het hoofd of de bestuurder van een onderneming is gelegd, rust op de personen die ingevolge het tweede lid van dit artikel belast zijn met het toezicht op de naleving van enig voorschrift of aanwijzing gegeven bij of krachtens deze landsverordening."
(vergelijkbare bepalingen in de artt. 4, 4a en 4b)
5. "1. Met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste duizend gulden wordt gestraft niet-naleving of niet-volledige naleving van:
 - a. ...
 - b. ...
 - c. een verplichting ingevolge artikel 3 of artikel 4 van deze landsverordening.
2. ...
3. ...
4. In de gevallen waarin wegens overtreding straf wordt bepaald tegen het hoofd of de bestuurder, wordt geen straf uitgesproken tegen het hoofd of de bestuurder van wie blijkt dat de overtreding buiten zijn toedoen is gepleegd."

(*) M = misdrijven

O = overtredingen

12 Opiumlandsverordening 1960.

M + O

- "1. Onverminderd de aansprakelijkheid van anderen is het hoofd of de bestuurder van een onderneming, waar middelen, bedoeld in de artikelen 3 en 4, eerste lid, voorhanden zijn of worden verkocht, afgeleverd, verstrekt, vervoerd, vervaardigd, bereid, bewerkt of verwerkt, aansprakelijk voor de overtreding in of ten aanzien van die onderneming van de voorschriften, bij of krachtens deze landsverordening gegeven, alsof het feit door hemzelf is gepleegd. Het hoofd of de bestuurder is niet strafbaar, indien hij alle nodige maatregelen heeft genomen om de overtreding te voorkomen.
2. Gelijke aansprakelijkheid als door het vorige lid aan het hoofd of de bestuurder van een onderneming, als daar bedoeld, is opgelegd, rust op het toezicht houdend personeel van de onderneming, van haar onderdelen en filialen, voor zover het door het hoofd of de bestuurder met de zorg en het toezicht op de naleving der bij of krachtens deze landsverordening gegeven voorschriften is belast. Dat personeel is niet strafbaar, indien het alle maatregelen heeft genomen om de overtreding te voorkomen.
3. Het overige personeel der onderneming is niet strafbaar indien zijn handeling of nalatigheid een gevolg is van de last door het hoofd of de bestuurder of door het toezichthoudend personeel bovenbedoeld gegeven."

II: FICTIEF DADERSCHAP 1.

15 "drukwerkverordening" (1933)

M + O

- "- Voor zooveel door of namens een rechtspersoon verrichte handelingen betreft, wordt een verplichting of een verbod, in eenige bepaling dezer verordening voorkomende, geacht opgelegd of gesteld te zijn aan de leden van het bestuur van dien rechtspersoon en aan den gemachtigde van dien rechtspersoon.
- Geen straf wordt uitgesproken tegen het lid van het bestuur of tegen den gemachtigde, van wien blijkt, dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd".

18 Vakantieregeling 1949

O

- "1. Indien de werkgever een naamloze vennootschap, een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging of een stichting is, worden voor de toepassing van artikel 17 als werkgever aangemerkt alle leden van het bestuur.
2. Tegen de bestuurder, van wie blijkt, dat de overtreding buiten zijn toedoen is gepleegd, wordt geen straf uitgesproken".

18 Arbeidsgeschillenlandsverordening 1946 (1952)

M + O

- "1. Indien de werkgever een naamloze vennootschap, een coöperatieve of een andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging, een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam of een stichting is, worden voor de toepassing van de strafbepalingen als werkgever aangemerkt alle leden van het bestuur.
2. Het bepaalde in lid 1 vindt overeenkomstige toepassing ten aanzien van een rechtspersoon, optredende als bestuurder of vertegenwoordiger van een andere rechtspersoon.
3. Geen straf wordt uitgesproken tegen het lid van het bestuur of de vertegenwoordiger van wie blijkt, dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd".

129 Wegenverkeersverordening_Curaçao (1957)

0

"Indien de eigenaar of houder van een motorrijtuig is een naamloze vennootschap, wederkerige verzekerings- of waarborgmaatschappij, coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging of stichting, worden in de gevallen, waarin wegens overtreding straf wordt bedreigd tegen eigenaren of houders van motorrijtuigen voor de toepassing van deze verordening, de leden van het bestuur als eigenaren of houders van het motorrijtuig aangemerkt".

127 Wegenverkeersverordening_Aruba (1957)

0

(gelijk aan de vorige)

III: FICTIEF DADERSCHAP 2.

38 lid 3 Grondbelastingverordening 1908

O

"Is de overtreder een naamloze vennootschap, eene reederij of rechtspersoon, dan wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de bestuurders"

82 lid 3 Gebruiksbelastingverordening 1908

O

(gelijk aan 38 lid 3 Grondbelastingverordening 1908)

7bis Loterijverordening 1909 (1926)

M

"- Indien een feit, bij deze verordening strafbaar gesteld, wordt begaan door of vanwege een naamloze vennootschap, een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging of een stichting, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de leden van het bestuur of commissarissen.

- Geen straf wordt uitgesproken tegen de bestuurder of commissaris, van wien blijkt, dat het feit buiten zijn toedoen is begaan".

12 Vuurwapenverordening 1930

M + O

(gelijk aan 7bis Loterijverordening 1909, doch zonder de vermelding van commissarissen).

12 Wapenverordening 1931

M + O

(gelijk aan 12 Vuurwapenverordening 1930)

14 lid 4 en 5 Slacht- en Keuringsverordening 1933

(gelijk aan 12 Vuurwapenverordening 1930)

11 Vestigingsregeling voor bedrijven (1946)

M + O

- "1. Indien de bij deze landsverordening strafbaar gestelde feiten worden begaan door of vanwege een rechtspersoon, wordt de strafvervolgning ingesteld en de straf uitgesproken tegen de bestuurders en/of commissarissen, en bij afwezigheid en ontstentenis van deze personen, tegen den vertegenwoordiger van den rechtspersoon in Curaçao.
2. Het bepaalde bij het vorige lid vindt overeenkomstige toepassing ten opzichte van rechtspersonen, optredende als bestuurders of vertegenwoordigers van een anderen rechtspersoon.
3. Geen strafvervolgning wordt ingesteld en geen straf uitgesproken, tegen den bestuurder en of commissaris, buiten wiens toedoen het feit begaan is".

5 Stuwadoorslandsverordening 1946

- "1. Met hechtenis van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste duizend gulden wordt gestraft het Hoofd (de Hoofden) of de Bestuurder (s) van een stuwadoorsonderneming die een bij deze landsverordening vastgesteld of krachtens deze door het Bestuurscollege uitgevaardigd voorschrift, als bedoeld in artikel 2, overtreedt. Geen strafvervolgning wordt ingesteld en geen straf uitgesproken tegen het Hoofd (de Hoofden) of de Bestuurder(s), buiten wiens toedoen het feit is begaan. (overtreding)
2. Met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste vijfhonderd gulden wordt gestraft het Hoofd (de Hoofden) of de Bestuurder (s) van een stuwadoorsonderneming, die, nadat een bevel tot geheele of gedeeltelijke staking van stuwadoorsarbeid is gegeven, in strijd met dat bevel den arbeid doet of laat voortzetten of zonder de vereischte toestemming doet of laat hervatten. Geen strafvervolgning wordt ingesteld en geen straf uitgesproken tegen het Hoofd (de Hoofden) of de Bestuurder (s), buiten wiens toedoen het feit is begaan." (misdrijf)

20 Landsverordening omzetbelasting op Bier 1957

M + O

- "1. Indien een bij deze landsverordening strafbaar gesteld feit gepleegd wordt door een rechtspersoon, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de in de Nederlandse Antillen gevestigde leden van het bestuur of bij ontstentenis van die leden, tegen de vertegenwoordiger van de rechtspersoon in de Nederlandse Antillen.
2. Het bepaalde bij het vorige lid vindt overeenkomstige toepassing ten aanzien van rechtspersonen, optredende als bestuurder of vertegenwoordiger van een andere rechtspersoon.
3. Geen straf wordt uitgesproken tegen het lid van het bestuur of tegen de vertegenwoordiger, van wie blijkt, dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd."

17 A lid 3/5 Landsverordening ter bevordering industrievestiging en hotelbouw 1953 (1958) M

(overeenkomstig art. 11 Vestigingsregeling voor bedrijven)

6 lid 2/4 Landsverordening Speelvergunningrecht Hazard-spelen 1957 (1958) O

(overeenkomstig 20 Lv omzetbelasting op Bier 1957)

13 Opiumlandsverordening 1960

M + O

- "1. Indien een feit, bij deze landsverordening strafbaar gesteld, wordt gepleegd door of vanwege een naamloze vennootschap, een coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging of een stichting, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de leden van het bestuur.
2. Geen straf wordt uitgesproken tegen het lid van het bestuur van wie blijkt, dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd."

25 Landsverordening toelating en uitzetting (1962)

M + O

- "1. Indien de bij deze landsverordening strafbaar gestelde feiten worden begaan door of vanwege een rechtspersoon, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de bestuurders en/of commissarissen, en bij afwezigheid van deze personen tegen de vertegenwoordiger van de rechtspersoon in de Nederlandse Antillen.
2. Het bepaalde bij het vorige lid vindt overeenkomstige toepassing ten opzichte van rechtspersonen, optredende als bestuurders of vertegenwoordigers van een andere rechtspersoon.
3. Geen strafvervolging wordt ingesteld en geen straf uitgesproken tegen de bestuurder of commissaris, van wie blijkt dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd."

4 Landsverordening weerkorpsen (1965)

O

- "1. Indien het bij artikel 3 strafbaar gestelde feit wordt begaan door of vanwege een rechtspersoon, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de bestuurders en/of commissarissen.
2. Het bepaalde bij het vorige lid vindt overeenkomstige toepassing ten opzichte van rechtspersonen, optredende als bestuurders van een andere rechtspersoon.
3. Geen strafvervolging wordt ingesteld en geen straf uitgesproken tegen de bestuurder of commissaris, van wie blijkt dat het feit buiten zijn toedoen is gepleegd."

15 Landsverordening Ongevallenverzekering (1966)

M + O

- "5. Indien een feit, strafbaar gesteld bij deze landsverordening wordt gepleegd door of vanwege een naamloze vennootschap of een ander rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen de leden van het bestuur en bij afwezigheid en ontstentenis van deze personen, tegen de vertegenwoordiger van de rechtspersoon in de Nederlandse Antillen.
6. Het bepaalde in het voorgaande lid is van overeenkomstige toepassing ten aanzien van rechtspersonen optredende als bestuurder of vertegenwoordiger van een andere rechtspersoon."

15 Landsverordening Ziekteverzekering (1966)

M + O

(gelijk aan 15 Lv. Ongevallenverzekering)

24 Landsverordening uitvoerrecht op delfstoffen (1966)

M

(gelijk aan 20 Lv. omzetbelasting op bier 1957).

IV: MODERNE VERSIES.

10 Postlandsverordening 1958.

O

"6. Indien een feit, strafbaar gesteld bij deze landsverordening, is gepleegd door of vanwege een rechtspersoon, wordt de strafvervolging ingesteld en de straf uitgesproken tegen hem die tot het feit opdracht gaf of die de feitelijke leiding had bij het verboden handelen of nalaten."

48 Landsverordening Algemene Ouderdomsverzekering (1960)

M + O

- "1. Indien een bij of krachtens deze landsverordening strafbaar gesteld feit wordt gepleegd door of vanwege een rechtspersoon, een vennootschap, enige andere vereniging van personen of een doelvermogen, wordt de strafvervolging ingesteld en worden de straffen en maatregelen uitgesproken hetzij tegen die rechtspersoon, die vennootschap, die vereniging of dat doelvermogen, hetzij tegen hen, die tot het feit opdracht hebben gegeven of die feitelijk leiding hebben gehad bij het verboden handelen of nalaten, hetzij tegen beiden.
2. Een bij of krachtens deze landsverordening strafbaar gesteld feit wordt onder meer gepleegd door of vanwege een rechtspersoon, een vennootschap, een vereniging van personen of een doelvermogen, indien het gepleegd wordt door personen, die hetzij uit hoofde van een dienstbetrekking, hetzij uit andere hoofde handelen in de sfeer van de rechtspersoon, de vennootschap, de vereniging of het doelvermogen, ongeacht of deze personen ieder afzonderlijk het strafbare feit hebben gepleegd dan wel bij hen gezamenlijk de elementen van dat feit aanwezig zijn.
3. Indien een strafvervolging wordt ingesteld tegen een rechtspersoon, een vennootschap, een vereniging van personen of een doelvermogen, wordt deze tijdens de vervolging vertegenwoordigd door de bestuurder en indien er meer bestuurders zijn door één dezer. De vertegenwoordiger kan bij gemachtigde verschijnen. Het gerecht kan de persoonlijke verschijning van een bepaalde bestuurder bevelen; het kan alsdan zijn medebrenging gelasten."

- "1. Indien een in artikel 4 strafbaar gesteld feit wordt begaan door of vanwege een rechtspersoon, een vennootschap, enige andere vereniging van personen of een doelvermogen, wordt de strafvervolgung ingesteld en worden de straffen uitgesproken
 - hetzij tegen die rechtspersoon, die vennootschap of dat doelvermogen,
 - hetzij tegen hen, die tot het feit opdracht hebben gegeven of die feitelijk leiding hebben gehad bij het verboden handelen of nalaten,
 - hetzij tegen beiden.
2. Een in artikel 4 strafbaar gesteld feit wordt onder meer begaan door of vanwege een rechtspersoon, een vennootschap, een vereniging van personen of een doelvermogen, indien het begaan wordt door personen, die, hetzij uit hoofde van een dienstbetrekking, hetzij uit anderen hoofde handelen in de sfeer van de rechtspersoon, de vennootschap, de vereniging of het doelvermogen, ongeacht of deze personen ieder afzonderlijk het strafbare feit hebben begaan dan wel bij hen gezamenlijk de elementen van dat feit aanwezig zijn.
3. Indien een strafvervolgung wordt ingesteld tegen een rechtspersoon, een vennootschap, een vereniging van personen of een doelvermogen, wordt deze tijdens de vervolgung vertegenwoordigd door de bestuurder en, indien er meer bestuurders zijn, door één dezer. De vertegenwoordiger kan bij gemachtigde verschijnen. De rechter kan de persoonlijke verschijning van een bepaalde bestuurder bevelen, hij kan alsdan zijn medebrenging gelasten.
4. Voor wat betreft in artikel 4 strafbaar gestelde feiten worden rechtspersonen voor de toepassing van artikel 20 van het Wetboek van Strafvordering van de Nederlandse Antillen geacht te wonen, waar zij gevestigd zijn.
5. Indien een strafvervolgung wordt ingesteld tegen een rechtspersoon, een vennootschap, een vereniging van personen of een doelvermogen, geschieden de in het Wetboek van Strafvordering van de Nederlandse Antillen voorgeschreven betekeningen, oproepingen, kennisgevingen of andere mededelingen, aan de persoon of de woonplaats van de bestuurder en, indien er meer bestuurders zijn, van één dezer of op de plaats waar het bestuur zitting of kantoor houdt, behoudens, indien het een dagvaarding betreft, overeenkomstige toepassing van artikel 130, tweede en derde lid, van het Wetboek van Strafvordering van de Nederlandse Antillen.

--- jurisprudentie: HR 07.12.1971, NJ 72, 317 ("Antillean Motors Aruba").

8a Prijzenverordening 1961 (1965)

M + O

1. (gelijk aan 5 lid 1 Lv afbetalingsovereenkomsten).
 2. (gelijk aan 5 lid 2 Lv afbetalingsovereenkomsten).
 3. (gelijk aan 48 lid 3 Lv Algemene Ouderdomsverzekering).
 4. (gelijk aan 5 lid 4 Lv afbetalingsovereenkomsten).
 5. (gelijk aan 5 lid 5 Lv afbetalingsovereenkomsten).
- jurisprudentie: HR 14.12.1971, SEW 1972 p. 473 ("Henderson").

47 Landsverordening Algemene Weduwen- en wezenverzekering (1965) M + O

(gelijk aan 48 Landsverordening Algemene Ouderdomsverzekering)

11 Landsverordening bestrijdingsmiddelen (1968)

O

"Indien een in het voorgaande artikel strafbaar gesteld feit wordt begaan door of vanwege een rechtspersoon wordt de strafvervolgning ingesteld en de straf uitgesproken tegen hem die tot het feit opdracht gaf of die de feitelijke leiding had bij het verboden handelen."

49 Landsverordening op de geneesmiddelenvoorziening (1969)

O

"3. Indien een feit strafbaar gesteld in het eerste lid, wordt begaan door .." (verder gelijk aan 11 Landsverordening bestrijdingsmiddelen).

11 Landsverordening winkelsluiting (1969)

O

"1. Indien een in deze landsverordening strafbaar gesteld feit .."
(verder gelijk aan 8a Prijzenverordening 1961).

19 Landsverordening Toezicht Bank- en Kredietwezen (1972)

O

(overeenkomstig 8a Prijzenverordening 1961)

16 Landsverordening minimumlonen (1972)

M + O

(overeenkomstig 8a Prijzenverordening 1961)

9 Landsverordening arbeidsovereenkomsten (1972)

O

(gelijk aan 11 Lv winkelsluiting)

32 Lv op de loonbelasting 1976 (1975)

M + O

- "1. Indien een bij deze landsverordening strafbaar gesteld feit wordt begaan door of vanwege een lichaam, wordt de strafvervolgning ingesteld en worden de straffen uitgesproken:
hetzij tegen dat lichaam;
hetzij tegen hen die tot het feit opdracht hebben gegeven of die de feitelijke leiding hebben gehad bij het verboden handelen of nalaten;
hetzij tegen beiden.
2. Indien tegen een lichaam straf wordt uitgesproken, wordt als straf steeds geldboete opgelegd.
3. Een bij deze landsverordening strafbaar gesteld feit wordt onder meer begaan door of vanwege een lichaam, indien het wordt begaan door personen, die, hetzij uit hoofde van een dienstbetrekking, hetzij uit anderen hoofde handelen in de sfeer van het lichaam, ongeacht of deze personen ieder afzonderlijk het strafbare feit hebben begaan dan wel bij hen gezamenlijk de elementen van het strafbare feit aanwezig zijn."

67 Lv op de inkomstenbelasting 1943 (1975)

M

- "2. Indien een strafbaar feit, zoals bedoeld in het eerste lid, begaan wordt door of vanwege een lichaam, .." (verder kfm 32 lid 1, 2 en 3 Lv op de loonbelasting 1976).

15 Landsverordening Vrije Zones 1975 (1975)

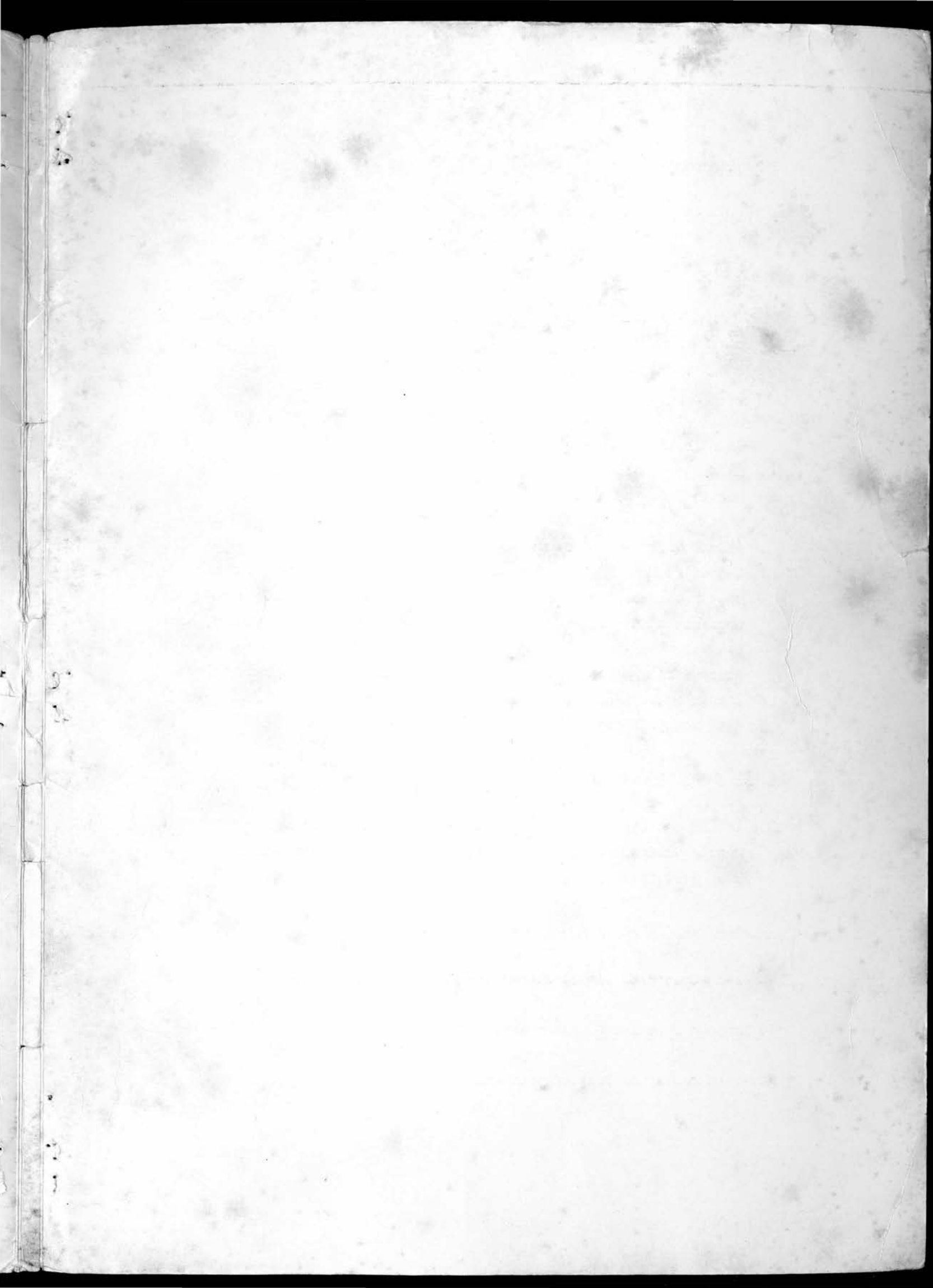
M + O

(overeenkomstig 8a lid 1, 2, 3 en 5 Prijzenverordening 1961)

30 Landsverordening Deviezenverkeer (1981)

M + O

(overeenkomstig 8a Prijzenverordening 1961)

UNA CAHIER

340.2
(72).88)
REFJ
2